

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ Вищого навчального закладу
Укоопспілки «Полтавський університет
економіки і торгівлі»

08 липня 2015 року № 152-Н

Форма № П-4.04

***ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСІЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»***

Факультет харчових технологій, готельного-ресторанного
та туристичного бізнесу

Форма навчання _____ денна

Кафедра туристичного та готельного бізнесу

Допускається до захисту

Завідувач кафедри _____ Г. П.Скляр
(підпис)

« ____ » _____ 2020 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
**на тему: «Інфраструктурне забезпечення розвитку туризму у Херсонській
області»**

***зі спеціальності 242 «Туризм»
освітня програма «Туризм» ступеня бакалавра***

Виконавець роботи Галкіна Ольга Олександрівна

(підпис, дата)

Науковий керівник к. е. н., доцент Животенко Віталій Олександрович

(підпис, дата)

Полтава – 2020

ЗМІСТ

	Стор.
ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ.....	
1.1 Сутнісні характеристики туристичної інфраструктури та оціночні показники її розвитку.....	6
1.2. Історія розвитку туристичної інфраструктури в Україні та в регіоні.....	14
1.3 Нормативно-правова база розвитку туристичної інфраструктури в Україні.....	22
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В РЕГІОНІ.....	
2.1. Оцінка розвитку готельного та ресторанного господарства в регіоні.....	34
2.2 Сучасний стан розвитку санаторно-курортних закладів у області.	42
2.3 Оцінка розвитку туризму в регіоні.....	51
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	60
ПЕРЕЛІК ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ.....	62

ВСТУП

Світова туристична індустрія сьогодні переживає переломний момент. У більшості країн відбувається трансформація уявлень людей про подорожі, які все більше сприймаються як необхідний атрибут життя. Цьому сприяє також інтенсивне зростання швидкості обігу інформації та доступності транспортних послуг. Ці зміни дозволяють зробити висновок про те, що в довгостроковій перспективі туризм розвиватиметься високими темпами незалежно від економічної і геополітичної кон'юнктури.

Розвиток регіонального туризму знаходиться в тісному зв'язку з туристичною інфраструктурою, яка виступає стримуючим фактором розвитку галузі або визначає його позитивну динаміку. Разом з тим для більшості регіонів України інфраструктурні проблеми стають основною причиною зниження конкурентних переваг території на ринку туристичних послуг.

У більшості регіонів України туристичній інфраструктурі притаманні такі риси, як: старіння об'єктів; недостатнє фінансування; недосконалість різних сегментів, що забезпечують розміщення, харчування, оздоровлення та дозвілля споживачів регіонального туристичного продукту; поганий стан автомобільних і залізничних шляхів, слабкий розвиток транспортних маршрутів і придорожного сервісу. Особливу занепокоєність викликають проблеми в сфері послуг: низька кваліфікація обслуговуючого персоналу, невідповідність якості послуг, що надаються міжнародним стандартам.

Херсонська область має високий туристичний потенціал, однак за статистичними даними розвитку туризму, має не досить високі показники розвитку даної галузі. Стимує розвиток сфери туризму як в країні, так і в регіоні

нерозвинена туристична інфраструктура, низькі темпи розвитку і вдосконалення її основних елементів. У даній роботі розкрито поняття туристської інфраструктури регіону, визначено її склад, узагальнені методичні

підходи до її оцінки, а також виявлено переваги і недоліки розглянутих методик.

Туристична інфраструктура займає ключове місце у розвитку туристичної галузі, оскільки її існування пов'язане зі станом продуктивних сил і територіальним поділом праці, а також ефективністю функціонування сфери матеріального виробництва. Інфраструктурне облаштування економіки країни з одного боку залежить від темпів модернізації, а з іншого – сама виступає постачальником економічного зростання.

Розвиток туристичної інфраструктури залежить від специфіки регіону і здійснюється відповідно до змін у виробничій сфері. Структура виробництва в сучасних умовах характеризується зростаючою орієнтацією не на галузеву, а на регіональну систему господарювання. В сучасних умовах в Україні виникла гостра потреба у прискоренні вирішення проблем розвитку складових інфраструктури. Формування адекватного ринку туристичної інфраструктури є однією з найголовніших та необхідних умов перетворень економічних відносин в країні. Актуальність даної проблеми і була досліджена у регіональних господарських системах.

Актуальність теми обумовлюється невпинно зростаючою роллю туристичного бізнесу в соціально-економічному зростанні сучасного суспільства. Зважаючи на це, навіть у тих країнах, де він ще не посів домінуючого місця в структурі дозвілля, а це стосується і сьогоденної України, туризм привертає до себе увагу як та ланка економічної діяльності, котра здатна забезпечити значний і суттєвий господарський, фінансовий та соціальний ефект. Саме з цієї причини досить актуальним у науковому плані є дослідження феномена інфраструктури туризму, його соціально-економічних чинників, з метою з'ясування шляхів та способів подальшого розвитку й удосконалення індустрії туризму, збагачення її соціально-культурного змісту та досягнення високого рівня соціально-економічної ефективності. В умовах ринкових форм господарювання проблема формування ефективної ринкової інфраструктури туризму є надзвичайно актуальною. Ефективно діюча сучасна

туристична інфраструктура є важливим чинником формування конкурентоспроможної вітчизняної туристичної галузі у світовому розподілі праці. Проблема розробки концептуальних засад розвитку туристичної інфраструктури в науковій літературі є малодосліджуваною, тематично розпорошеною в окремих галузях гуманітарного та економічного знання. Питання, пов'язані зі з'ясуванням місця і ролі туристичної інфраструктури в функціонуванні туристичної галузі та в соціально-економічній системі суспільства розроблені далеко не повною мірою.

Мета нашого дослідження полягала у проведенні оцінки рівня розвитку інфраструктури Херсонської області, визначенні слабких місць та розробці практичних рекомендацій щодо усунення проблем, пов'язаних з туристичною інфраструктурою, що існують на території регіону, розробці понятійно-категоріальної бази теоретичної інфраструктури, аналізі інфраструктури туризму як складної проблеми трансформаційних відносин України, пошуку шляхів посилення ролі та значення туризму на мікрорівні суспільного розвитку.

Мета роботи визначає наступні завдання:

- оцінка сутнісні характеристики туристичної інфраструктури та оціночні показники її розвитку;
- вивчення історії розвитку туристичної інфраструктури в Україні та Херсонській області;
- вивчення нормативно-правової бази розвитку туристичної інфраструктури в Україні та Херсонській області;
- оцінка розвитку готельного та ресторанного господарства в області;
- аналіз сучасного стану розвитку санаторно-курортних закладів херсонської області;
- оцінка розвитку туризму в регіоні.

Об'єктом виступали процеси розвитку туристичної інфраструктури Херсонської області. Суб'єктом – регіональний аналітичний центр відповідного регіону.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

1.1 Сутнісні характеристики туристичної інфраструктури та оціночні показники її розвитку

На даний час туризм є важливою сферою економіки, яка охоплює засоби розміщення, транспорт, зв'язок, індустрію харчування, відпочинку, підприємства торгівлі та ін.. Ефективне функціонування сфери туризму позитивно впливає на всі сторони регіонального розвитку, сприяє вдосконаленню соціальної та ринкової інфраструктури, вирішенню проблеми зайнятості та налагодженню міждержавних та міжрегіональних зв'язків. Щорічний прибуток від туризму невідмінно зростає. Станом на 2018 р. (за даними Всесвітньої Туристичної Організації) у світі нараховувалося близько 1.8 млрд. подорожуючих, тим самим туризм приніс у світовий експорт 1.7 трлн. доларів США. Враховуючи ці дані, можна прогнозувати, що в найближчому майбутньому, за правильно організованих умов розвитку, внесок туризму у ВВП України буде зростати.

Щоб досягти високого рівня туристичної привабливості та отримати максимальний соціально-економічний ефект, туристичний центр повинен мати сучасну розвинену матеріально-технічну базу туризму та туристичну інфраструктуру. Адже, якими б багатими та унікальними не були природні ресурси та історико-культурна спадщина країни чи регіону, без матеріально-технічної бази та інфраструктури туризму, які б відповідали міжнародним стандартам, не слід очікувати, що туристична індустрія в межах певної території буде отримувати високі прибутки.

В економічній літературі існують різні визначення поняття інфраструктури. Так, ще у Великій Радянській Енциклопедії була розгорнута

стаття, в якій поява терміну «інфраструктура(від лат. Infra - нижче, під і structura - будова, розташування) в економічній науці відноситься до кінця 40-х років XX ст. Даний термін був застосований для позначення комплексу галузей господарства, які обслуговують промислове і сільськогосподарське виробництво (будівництво шосейних доріг, каналів, портів, мостів, аеродромів, складів, енергетичне господарство, залізничний транспорт, зв'язок, водопостачання і каналізація, загальна і професійна освіта, витрати на науку, охорону здоров'я тощо).

У Економічному словнику є більш загальне та точніше сформульоване визначення даного поняття, а саме: «інфраструктура – це сукупність галузей, підприємств і організацій, що входять в ці галузі, видів їх діяльності, покликаних забезпечувати, створювати умови для нормального функціонування виробництва та обігу, товарів, а також життєдіяльності людей».

Туристична інфраструктура – це комплекс діючих споруд та мереж виробничого, соціального і рекреаційного призначення. Спрямована на ефективне функціонування сфери туризму та забезпечує доступ туристів до туристичних ресурсів та їх належне використання в цілях туризму. Дане визначення поняття «Туристична інфраструктура» є найбільш поширеним[19].

Інфраструктура туризму є необхідною умовою освоєння рекреаційних ресурсів і розвитку туристичної індустрії. Її розвиток, з одного боку, сприяє туристському освоєнню території, а з іншої – покращує умови життя жителів цього регіону. Ефективно діюча сучасна туристична інфраструктура є важливим чинником формування конкурентоспроможної вітчизняної галузі у світовому розподілі праці [52].

Туристична інфраструктура у нашому розумінні - це сукупність підприємств, установ і закладів, діяльність яких спрямована на задоволення потреб людей, котрі беруть участь в оздоровленні або відпочинку, а також шляхів сполучення і транспорту та об'єктів розміщення туристів, що забезпечують умови стабільного функціонування. Ми розглядаємо її цілісною

системою, що складається з двох підсистем: соціальної та виробничої, які взаємопов'язані та взаємообумовлені відносно обслуговуючого суб'єкта. У свою чергу інфраструктура певною мірою формує туристичні регіони, сприяє туристичній спеціалізації та профілю господарювання, адже завдяки наявності інфраструктурних зв'язків між окремими об'єктами визначають якість обслуговування на тій чи іншій території.

Туристичну інфраструктуру можна розглядати як комплекс видів діяльності щодо створення умов для реалізації туристських послуг. Слушним є і розуміння туристичної інфраструктури як сукупності різноманітних об'єктів, що використовуються для задоволення потреб туристів. Якщо в першому випадку акцент ставився на діяльнісному, динамічному аспекті, то в другому випадку наголошується на матеріально-технічному, статичному прояві туристичної інфраструктури. Схожим за змістом є визначення «туристична індустрія», що визначається як система суб'єктів туристичної діяльності, підприємств харчування, транспорту, торгівлі, закладів культури, освіти, спорту тощо, які забезпечують надання послуг, виробництво та реалізацію товарів для задоволення потреб туристів.

Туристична інфраструктура сприяє вдосконаленню туристичного продукту – попередньо розробленому комплексу туристичних послуг, який поєднує не менше, ніж дві такі послуги, що реалізується або пропонується для реалізації за визначеною ціною, до складу якого входять послуги перевезення, послуги розміщення та інші туристичні послуги, не пов'язані з перевезенням і розміщенням, наприклад, послуги з організації відвідувань об'єктів культури, відпочинку та розваг, реалізації сувенірної продукції тощо. В нормативно-правових актах використовується також поняття «туристичні ресурси України», яке тлумачиться як: «пропоновані або такі, що можуть пропонуватися, туристичні пропозиції на основі та з використанням об'єктів державної, комунальної чи приватної власності».

Під інфраструктурою туристичного бізнесу розуміють також сукупність організаційних структур і нормативно оформлених процедур, що забезпечують

функціонування та взаємодію суб'єктів туристичної діяльності і регулюють рух матеріальних, фінансових, інформаційних потоків між ними та зовнішнім (соціальним і природним) середовищем. На думку А. Гайдук, структуру туристичної ринкової інфраструктури можна представити у вигляді трьох складових: інституційної, інформаційної, регламентуючої. Інституційну складову становлять загальні інституції (транспорт, готелі, банки, страхові компанії, митниця, інвестиційні фонди тощо) і спеціалізовані інституції (туристичні фірми, рекламні підприємства, спеціалізовані страхові компанії, служби маркетингу тощо). Інформаційна складова містить такі елементи як:

- розповсюдження інформації (Інтернет, засоби масової інформації);
- інформаційний та рекламний бізнес;
- інформаційно-туристичний ресурс (необхідність створення образу романтичної подорожі, який би приваблював туристів, стимулював туристичну активність і ефективне використання туристичного потенціалу регіону).

Регламентуюча складова туристичної інфраструктури містить в собі нормативно-правові акти, що регулюють відносини в цій сфері життєдіяльності суспільства. Правова регламентація розвитку туристичної інфраструктури здійснюється на державному рівні – Верховною Радою, Кабінетом Міністрів, Міністерством економіки та на регіональному рівні – місцевими органами влади та самоврядування.

Існує наукова гіпотеза, відповідно до якої туристична інфраструктура обумовлена туристським споживанням. Туристське споживання у вартісному вимірі складається з сукупності туристських витрат – споживчі витрати відвідувача, які пов'язані із забезпеченням його потреб як туриста і здійснені ним (або від його імені) перед, протягом та після поїздки та у місцях відвідання. А основними туристськими витратами є: комплексні тури (пакет послуг); послуги розміщення (короткотермінового проживання); харчування та напої; послуги перевезення; екскурсійне обслуговування; послуги перекладача; організаційні послуги туроператора, турагента; рекреаційні, культурні,

розважальні. спортивні заходи; придбання сувенірної продукції, фототоварів; страхування; фінансові послуги та інші.

Туристична інфраструктура охоплює:

- туристичні ресурси – сукупність природних, історичних, культурних, соціально-економічних та інших ресурсів відповідної території, які задовольняють різні потреби туриста;
- суб'єкти туристичної діяльності – суб'єкти господарювання, що зареєстровані у встановленому чинним законодавством тієї чи іншої країни порядку, і мають ліцензію або дозвіл на здійснення діяльності, пов'язаної із наданням туристичних послуг та внесені до Державного реєстру суб'єктів туристичної діяльності; такий суб'єкт туристичної діяльності як туроператор безпосередньо та регулярно здійснюють діяльність щодо створення турпродукту, реалізації та надання туристичних послуг, а також посередницьку діяльність із надання характерних і супутніх послуг.
- туристичну індустрію – сукупність суб'єктів туристичної діяльності, організаційні структури підприємств харчування, транспорту, торгівлі, закладів культури, освіти, спорту тощо, які забезпечують надання послуг, виробництво та реалізацію товарів для задоволення потреб туристів;
- туристичні послуги – послуги щодо розміщення, харчування, інформаційно-рекламного обслуговування, а також послуги закладів культури, спорту, побуту, розваг тощо, спрямовані на задоволення потреб туристів;
- туристичний продукт – попередньо розроблений комплекс, який поєднує такі послуги, що реалізуються або пропонуються до реалізації за єдиною ціною. Сюди входять: послуги перевезення, послуги проживання, інші туристичні послуги, не пов'язані із перевезенням і проживанням [1].

Особливу увагу в інфраструктурі туризму слід приділити засобам розміщення туристів – готелі, мотелі, бази відпочинку, санаторії, профілакторії тощо. Усі ці об'єкти призначені для нетривалого проживання з метою здійснення різноманітної діяльності. Це можуть бути ділові контакти під час відрядження, участь у конгресах чи симпозіумах; туристичні поїздки з метою

ознайомлення з культурними, історичними та архітектурними пам'ятками; поїздки для відпочинку, оздоровлення чи участі у спортивних заходах.

У світовій практиці користуються, розробленою Всесвітньою туристичною організацією, стандартною класифікацією засобів розміщення туристів (Табл. 1.1.1) [35]. Відповідно до цієї класифікації усі засоби розміщення поділяються на колективні та індивідуальні.

Таблиця 1.1.1

Класифікація засобів розміщення туристів [35]

Класифікація засобів розміщення туристів		
Категорії	Розряди	Групи
1.Колективні засоби розміщення	Готелі	Готелі
	Спеціалізовані заклади	1.Оздоровчі заклади (санаторії, профілакторії, оздоровчі комплекси тощо); 2.Пансіонати, бази відпочинку, кемпінги тощо; 3.Конгрес-центри тощо.
2.Індивідуальні засоби розміщення	Індивідуальні засоби розміщення	1. Власне житло (квартири, вілли, котеджі тощо); 2. Орендоване житло; 3. Інше

Дані табл. 1. 1. 1 демонструють поділ закладів розміщення на дві основні категорії, такі як колективні засоби розміщення та індивідуальні засоби розміщення, що в свою чергу поділяються на відповідні розряди та групи.

Туристична інфраструктура виконує функції забезпечення, функціонування та взаємодії суб'єктів туристичної сфери та регулювання матеріальних, фінансових та інформаційних потоків.

Треба відзначити, що туристична інфраструктура обумовлена перш за все тим специфічним комплексом потреб людини, який задовольняється туризмом, і який має достатню мотиваційну силу, щоб спонукати сотні мільйонів людей у світі до туристичних подорожей.[52]

Важливе методологічне значення має оцінка розвитку туристичної інфраструктури. У науковій літературі можна знайти велику кількість авторських методик, які застосовують спеціалісти для вирішення даного

питання. Але досі немає чіткого підходу для оцінки розвитку туристичної інфраструктури. Умовно можна виділити два найпопулярніших підходи для її оцінки.

Відповідно до першого підходу (І. Г. Лімоніна, А.В Кучумов), розвиток регіональної туристичної інфраструктури можна оцінити через загальну кількість її елементів. Дана методика дозволяє виявити «слабкі місця» туристичної інфраструктури на певній території, а також дає можливість провести комплексне економіко-географічне дослідження розвитку туристичної інфраструктури загалом, з відповідною значимістю кожного елемента. Недоліки тут проявляються у недостатньо чіткому визначенні важливості системи тих показників всередині кожної групи інфраструктурних елементів, що дозволяють найбільш повно охарактеризувати фактичний стан інфраструктури туризму [46, 47].

Представники другого підходу пропонують оцінювати регіональну туристичну інфраструктуру через аналіз її об'єктів. Ця модель корисна для річного та оперативного планування на підприємствах інфраструктури туризму та для стратегічного бізнес-планування. Недоліком цієї методики є те, що діюча система статистичних показників не дає можливості апробувати їх на регіональному рівні [52].

Узагальнюючи, можна зробити висновок, що найбільш об'єктивною буде та методика оцінки туристської інфраструктури, яка спирається на наявні показники офіційної статистики. Крім того, цю методику можна доповнити аналізом якісних показників розвитку туристичної інфраструктури, отриманих за допомогою експертних оцінок і на основі результатів опитування, проведеного як серед туристів, так і підприємств туристичної галузі.

При оцінці такого елемента туристичної інфраструктури, як заклади розміщення, аналізується:

- ✓ число і місткість установ;
- ✓ функціональна структура;
- ✓ сезонність експлуатації;

- ✓ річні обсяги обслуговування;
- ✓ транспортна доступність;
- ✓ питома забезпеченість ліжковим фондом та ін.[30].

Для оцінки розвитку об'єктів розміщення, як один з елементів туристичної інфраструктури: об'єктам розміщення при кількості місць понад 100 присвоюється 5 балів, від 50 до 100 - 3 бали, менше 50 - 1 бал. Сертифікований рівень об'єкта, оцінюється за допомогою коефіцієнтів виходячи з категорії: засоби розміщення високого рангу (від 3 до 5 зірок) - 1,5; готелі та інші засоби розміщення, що не мають категорії або категорію не вище 2 зірок - 1; засоби розміщення економ-класу (гуртожитки, притулки та ін.) - 0,5 [30].

Таким чином, оцінити розвиток об'єктів розміщення можна за такою формулою (1.1.1.):

$$ROP = \text{кількість місць (в балах)} * K; \quad (1.1.1.)$$

де, ROP, це розвиток об'єктів розміщення;

K - коефіцієнт (виходячи з категорії).

Заклади ресторанного господарства. Для оцінки розвитку враховуються наступні дані:

- ✓ назва об'єкта;
- ✓ адреса об'єкта;
- ✓ кількість місць;
- ✓ статус об'єкта (середня вартість комплексного обіду на одну людину) [31].

Система ресторанного господарства: визначається розвитком пунктів харчування в регіоні: ресторанів, їдалень, барів, кафе, бістро тощо; враховується їх загальна кількість, функціональна структура, число місць, в тому числі питомий показник, рівномірність розміщення по території регіону, наявність пунктів харчування поблизу туристських центрів, рівень пропонованих послуг, цінова політика.

При підрахунку показника об'єктів закладів харчування враховується кількість місць; об'єктам харчування при кількості місць понад 100 присвоюється 5 балів, від 50 до 100 - 3 бали, менше 50 - 1 бал.

Статус об'єкта, оцінюється за допомогою коефіцієнтів виходячи з середньої вартості комплексного обіду на одну людину: кошти харчування високого рангу (ресторани) - 1,5; кафе, бари, піцерії та ін., відноситься до середнього рангу - 1; засоби харчування економ-класу (столові) - 0,5 [30].

Таким чином, оцінити розвиток ресторанного господарства можна за такою формулою(1. 1. 2):

$$PPГ = \text{кількість місць (в балах)} * K; \quad (1.1.2)$$

де, РРГ- розвиток ресторанного господарства;

K - коефіцієнт (відповідно до статусу об'єкта).

Транспортна інфраструктура: використовуються показники протяжності та густоти мереж автомобільних, залізничних та водних шляхів, їх якісні характеристики, екологічність, інфраструктурне забезпечення (наявність і густота об'єктів, придорожного сервісу), пасажирообіг. Також враховуються відповідні характеристики авіасполучення [30, 31].

Відповідне визначення оціночних показників, надане в одній із авторських методик, але варто зазначити, що відсутня стандартна система для оцінки розвитку туристичної інфраструктури. Тому, є відповідна потреба у створенні універсального підходу для оцінки розвитку туристичної інфраструктури в певному регіоні.

1.2. Історія розвитку туристичної інфраструктури в Україні та в регіоні

Історія розвитку туристичної інфраструктури на території українських земель розпочалася ще за часів Київської Русі. Сьогодні вона представлена надбанням, що налічує 2000 унікальних архітектурних пам'яток. Зокрема

відзначимо, Києво-Печерську Лавру та Софійський собор, які внесені до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, руїни Золотих воріт, Кирилівська та Андріївська церкви, Видубицький монастир, Володимирський собор, Маріїнський та Кловський палаци, Національний театр опери та балету, Унікальний Андріївський узвіз, архітектурний ансамбль Хрещатика, близько 30 музеїв та численні пам'ятки.

Основним чинником формування інфраструктури гостинності на Русі були риси слов'янського темпераменту, особлива увага до гостей, створення для них комфортних умов розміщення, забезпечення їх їжею. Зокрема, ставлення з повагою до гостей заповідає синам у «Повчанні» київський князь Володимир Мономах, іноземних гостей київські князі найчастіше приймали в літніх резиденціях, серед яких найвідомішими були: «Красний двір Володимира Великого» на Печерську та «Вишгород» біля Києва [20].

З-поміж перших закладів гостинності у XII - XIII ст. на території Київської Русі були відомі заїжджі двори, які називали «ями». У Херсоні також було декілька заїжджих дворів, серед яких кращими вважалися «Новоросійський» і «Херсонський». Загалом же, як зазначили свідки того часу, стан закладів, що надавали послуги з розміщення в місті, залишався незадовільним [2].

З розвитком поштового сполучення у XV ст. такі двори створювали біля поштових станцій, підпорядкованих Ямському наказу. У XVI ст. – першій половині XVII ст. одним із торговельних центрів Східної Європи був Київ, через який проходили купецькі каравани, що прямували до Московської держави з Польщі, Кримського ханства, Туреччини, Молдови, Греції, Угорщини, країн Західної Європи. Українські купці мали право безмитної торгівлі у прикордонних містах Московії. Тож, для них у великих містах почали виникати гостинні двори. Вони вирізнялися вищим комфортом порівняно із заїжджими дворами. Їхніми послугами користувались купці та державні службовці. Гостинні двори часто огорожували оборонними стінами, баштами, мали декілька в'їзних воріт.

У другій половині XVII ст., коли «козацька християнська республіка» знаходилась на острові Чортотлик, на її території, поблизу порту, височів «Грецький дім» - приміщення для іноземних посланців і купців. Запорізька Січ сама провадила жваву торгівлю, а також слугувала транзитним пунктом у торгівлі всіх українських земель і Московської держави з країнами Сходу.

На чумацьких і торгових шляхах України послуги гостинності надавали корчми, що не тільки вели торгівлю хмільними напоями, а й були пристановищем для подорожніх. Вони торгували хмільними напоями, були місцем зупинки для подорожуючих, а також розваг («шинки», «корчми-заїзди»). Корчма складалась із двох чітко розділених частин:

1. Приміщення для харчування з двома кімнатами;
2. Приміщення для ночівлі.

У містечках та великих селах, на узбіччі доріг, діяли корчми із заїздами. У плануванні цього типу корчми посередині фасадної стіни був в'їзд у формі брами в коридор, що пролягав через усю будівлю. По боках розташовувались кімнати для приїжджих, корчма і помешкання корчмаря [20].

Також відзначимо, що Київ став одним із центрів паломництва, що зумовило потребу у будівництві, так званих, готелів для прочан біля стін Печерського монастиря. В Україні до прочан ставилися з великою шаною. Миряни вважали за честь прийняти богомольців на ночівлю, пригостити, дати харчів на дорогу. Паломники були в особливій пошані й мали захист при церквах і монастирях, де з давніх часів їм відводили спеціальні помешкання, будували готелі й гостинні двори, де велися книги для запису прочан, які свідчать про масовий характер паломництва.

Після приєднання України до Російської імперії (кінець XVIII ст.) почалось будівництво поштового тракту від Москви до Києва через Калугу, Глухів, Путивль, Конотоп із поштовими дворами та станціями, що одночасно виконували функції готелів.

У першій половині XIX ст. серед передової української інтелігенції зростає інтерес до історико-культурних та природних пам'яток своєї

Батьківщини. Через це, в Україні туристична інфраструктура ефективно почала розвиватися лише у другій половині XIX ст. Зокрема, значну увагу організації народознавчих мандрівок приділяли члени «Руської трійці» М. Шашкевич, І. Вагилевич та Я. Головацький.

У Галичині, що входила до складу Австро-Угорщини, у другій половині XIX – початку XX ст. сфера гостинності характеризувалася особливо високим розвитком. Майже у кожному містечку були невеликі готелі, ресторани, кав'ярні. Загалом у 1902 р. у Галичині нараховувалось 935 готелів, середня зайнятість у яких становила три особи на один готель[1].

У другій половині XIX ст. було досліджено лікувальний потенціал Криму, Прикарпаття та Закарпаття. Поштовхом розбудови готелів було відкриття у 1889 р. регулярного залізничного сполучення, що зумовлювало збільшення кількості подорожуючих, які прибували до Києва.

Наприкінці XIX ст. почали створювати перші туристичні бюро, які займалися організацією туристичних подорожей у регіоні. Зокрема, це Ялтинське екскурсійне бюро (1895 р.). Такі ж організації наприкінці XIX ст. – на початку XX ст. були організовані і в Галичині – у Львові та Перемишлі. На цей же період припадає початок освоєння рекреаційно-туристичних місцевостей Яремчі та Ворохти. В Українських Карпатах розвивається лещетарський туризм.

У 20 – 30-х рр. у розвитку туристичної інфраструктури відбулися суттєві зміни. Зокрема, у межах Радянської України здійснюється націоналізація готельних підприємств і створюється єдина державна система управління готельним господарством. На Західній Україні, що перебувала у складі Польщі, Чехословаччини та Румунії, готельна та ресторанна інфраструктура була у приватному секторі економіки, що сприяло кращому матеріальному забезпеченню, організації обслуговування. Суттєвою рисою готельної сфери Західної України була доволі чисельна мережа невеликих закладів, зорієнтованих на обслуговування різних категорій населення [5].

Також у 20-х роках ХХ ст. на українських землях були відкриті перші будинки відпочинку – спочатку на Донбасі, а згодом і в інших придатних для цього місцевостях. Водночас розвивається і курортологія. Для розв'язання проблем грязелікування і бальнеотерапії при захворюваннях серцево-судинної та нервової систем, органів шлунково-кишкового тракту та сечовивідних органів у 1928 р. був створений Одеський науково-дослідний інститут курортології.

Історія туристично-курортної галузі Херсонської області починає свій відлік з невеличкої грязелікувальні, відкритої Херсонським повітовим земством на озері Соляне в містечку Гола Пристань у червні 1889 року – нині широковідомого санаторію «Гопри».

В 70-х рр. ХХ ст. у Скадовській медичній зоні для послуг відпочиваючих функціонувало 59 сезонних закладів відпочинку та один санаторій із загальною місткістю на 14150 місць. Окрім того, на Чорноморському узбережжі за сезон оздоровлювалося та відпочивало 130-150 тис. неорганізованих туристів. Не менш популярним місцем відпочинку і оздоровлення для херсонців та гостей з інших регіонів стала Арабатська Стрілка — унікальна піщана коса на Азовському узбережжі Генічеського району.

У 70-х рр. ХХ ст. стрімкий розвиток туризму зумовлює розширення його туристичної інфраструктури. Були побудовані нові готелі мережі підприємств міжнародного туризму «Інтурист», зокрема:

- ✓ «Либідь» і «Братислава» (Київ);
- ✓ «Інтурист», «Мир», мотель «Дружба» (Харків);
- ✓ «Дністер» (Львів);
- ✓ «Закарпаття» (Ужгород);
- ✓ «Чорне море» (Одеса);
- ✓ «Запоріжжя» (Запоріжжя);
- ✓ «Інтурист» (Полтава).

Загальний готельний фонд «Інтуриста» в Україні на початку 1980-х рр. становив 10096 місць.

З появою на Херсонщині в 60-х – 70-х роках минулого століття, історичних пам'яток, присвячених подіям жовтневої революції та громадянської війни, Великої Вітчизняної війни, таких, як всесвітньо відомий монумент «Легендарна тачанка», регіон стає потужним центром екскурсійно-туристичної діяльності не тільки півдня України, а й всього Радянського Союзу. Тільки за перший рік існування пам'ятника, його відвідали понад 800 тисяч туристів. В цей період значно зростає популярність, туристична привабливість Херсонщини. Найбільш популярними стають такі екскурсійно-туристичні природні об'єкти, як всесвітньовідомий біосферний заповідник «Асканія-Нова», Чорноморський біосферний заповідник.

На той час внутрішній туризм був пов'язаний з необхідністю організації прийому іноземців у Радянському Союзі (розміщення, організація екскурсій, перевезення, продаж сувенірів та творів мистецтва, відвідування театрів та концертів). З цією метою розроблялися туристичні маршрути по містах та республіках СРСР. Для забезпечення якісних послуг на маршрутах формувалася відповідна інфраструктура: готелі, ресторани, музеї, філармонії, театри та інші розважальні заклади. З метою залучення іноземних туристів демонструвалися народні ремесла. Найвища інтенсивність відвідування СРСР іноземцями спостерігалася в 1934-1937 рр., коли їх кількість сягнула 70 тис. осіб. Організацією туристичних подорожей для іноземців монопольно займався ВАТ «Інтурист» та Бюро міжнародного молодіжного туризму «Супутник».

За часів СРСР туризм в Україні розвивався на профспілковій та відомчій основах. Профспілковим туризмом в Україні керував «Укрпрофтуризм». Путівки на бази та у будинки відпочинку були своєрідним видом пільг.

Сприяли розвитку інфраструктури туризму визначні міжнародні заходи, що проводилися в СРСР. Так, XXII літні Олімпійські ігри (1980 р.) стали для «Інтуриста» ще одним значним досягненням. Для того, щоб прийняти 300 тис. гостей, які приїхали на олімпіаду, треба було значно розширити мережу готелів у Москві, Ленінграді, Києві, Мінську й Таллінні. Наприкінці 70-х рр. були

збудовані нові готелі: «Космос» – у Москві, «Дагомис» – у Сочі, «Прибалтійський» – у Ленінграді та «Русь» – у столиці України. Додамо, що на початку 90-х рр. інфраструктура вітчизняного туризму функціонувала, базуючись на радянських готельно-ресторанних та санаторно-курортних об'єктах[20].

До 1991 р. рекреаційно-туристична галузь України функціонувала в єдиному рекреаційно-туристичному комплексі Радянського Союзу. Курорти належали державі, а керівництво туристичною діяльністю велося централізовано.

Перші роки незалежності України (1991 – 1993 рр.) були складним для розвитку туризму у нашій країні. Обсяг туристичної діяльності на внутрішньому ринку зменшився у чотири рази, а кількість іноземних туристів, які відвідали Україну, скоротилися. Лише 120 тис. іноземних туристів було зареєстровано у 1992 р.

Новий етап розвитку українського туризму розпочався з прийняттям Верховною Радою України «Закону про туризм» (1995 р.). Сьогодні його розглядають як одну із найперспективніших галузей економіки України. Для обслуговування туристів використовуються можливості понад 3000 закладів оздоровлення та відпочинку, майже 1400 готелів, мотелів, кемпінгів різних форм власності, 3500 транспортних засобів. Туристичною діяльністю займаються 2,5 тис. підприємств, на яких працюють понад 100 тис. людей.

За період незалежності нашої країни, особливо з початку 21-го століття, активно розвиваються рекреаційні території Причорномор'я та Азовського узбережжя, розбудовується їх інфраструктура, зростають туристичні потоки не лише з України, а й країн близького та дальнього зарубіжжя.

Переважає більшість готельної бази України – це готелі, що були побудовані ще за часів СРСР. До 2004 р. спостерігалось їх зменшення і лише в 2005 р. вперше було зафіксовано зростання. Середня чисельність працівників готельного господарства в 2006 р. становила 31 тис. чол., санаторно-курортних установ – 121,1 тис. чол. Чисельність працівників готельних підприємств і

санаторно-курортних установ у період з 2002 по 2006 р. залишалася практично незмінною, а сезонні потреби в додаткових працівниках задовольнялися, загалом, за рахунок залучення сезонних працівників (в основному молоді та студентів)[1].

У 2011 році місту Скадовськ надано статус дитячого курорту державного значення. На території області успішно реалізуються значимі для Херсонщини інноваційні та інвестиційні проекти в сфері розвитку туризму та курортів.

Характеризуючи сучасний стан розвитку туристичної інфраструктури України, важливо відзначити три основні її елементи (Рис. 1.2.1) [3].

Рисунок 1.2.1. – Основні елементи туристичної інфраструктури [3].

На рис. 1. 2. 1 показані основні елементи туристичної інфраструктури у кожному регіоні України, що дає можливість сформувати єдину систему елементів туристичної інфраструктури.

Туристична інфраструктура представлена сукупністю матеріально-речових об'єктів, діяльність яких спрямована на задоволення туристичних потреб населення. Вона включає матеріально-технічну базу функціонально-господарських структур в Україні. Деякі вітчизняні дослідники до туристичної інфраструктури відносять також і туристичні об'єкти природного походження,

історичні пам'ятки, музеї та ін.. Ресурси туристичної інфраструктури займають особливе місце у розвитку всієї туристичної галузі.

Як правило, їх наявність визначає формування туристичного бізнесу у тому чи іншому регіоні. Зокрема, це наступні об'єкти історичного та культурного значення: музеї; пам'ятники та пам'ятні місця, пов'язані з історичними подіями, життям і діяльністю видатних представників науки, техніки, культури; унікальні архітектурні та етнографічні об'єкти; об'єкти, що демонструють сучасні досягнення країни в будівництві, сільському господарстві, промисловості, культурі, медицині, науці та спорті[20].

1.3 Нормативно-правова база розвитку туристичної інфраструктури в Україні

Розвиток туристичної галузі потребує регулювання та підтримки з боку держави. Необхідність впливу державних органів на розвиток туризму доведена світовою практикою. Більшість країн світу не використовує методи централізованого управління туризмом, але й не покладається повністю на ринкове саморегулювання цієї галузі. Вважається, що повністю віддавши туризм у сферу ринкових відношень, неможливо забезпечити такий його розвиток, який би не спричиняв шкоди природним і культурним цінностям країни або регіону. Саме держава має передбачити у своїй політиці такі механізми, які б стримували стихійний розвиток галузі та спрямовували її еволюцію у такому напрямі, щоб зберегти природне і культурне середовище для прийдешніх поколінь.

Ефективне функціонування системи туризму неможливе без планування, регулювання, координації та контролю з боку структур, відповідальних за його розвиток. В межах виконання туристичної політики здійснюються заходи загального (насамперед визначають права та обов'язки офіційних органів

управління туристичною галуззю як державних інститутів) та соціального характеру (пов'язаних з економічною діяльністю туризму, з розвитком його окремих видів, структурою та категоризацією матеріально-технічної бази, вивченням туристичних ринків та конкуренцією на них, організацією продажу, рекламаціями тощо)[16].

Координацію туристичної діяльності та відповідних об'єктів туристичної інфраструктури в Україні здійснює державний орган виконавчої влади у галузі туризму. Держава, згідно із Законом України «Про туризм», визнаючи туристичну діяльність однією з пріоритетних галузей економіки України, сприяє туристичній діяльності й створює сприятливі умови для її розвитку; визначає і підтримує пріоритетні напрями туристичної діяльності; формує імідж України як країни, сприятливої для туризму; здійснює підтримку і захист українських туристів, туроператорів, турагентів та їхніх об'єднань.

Функціонування туристичної інфраструктури координують органи державної виконавчої влади (Рис. 1.3.1).

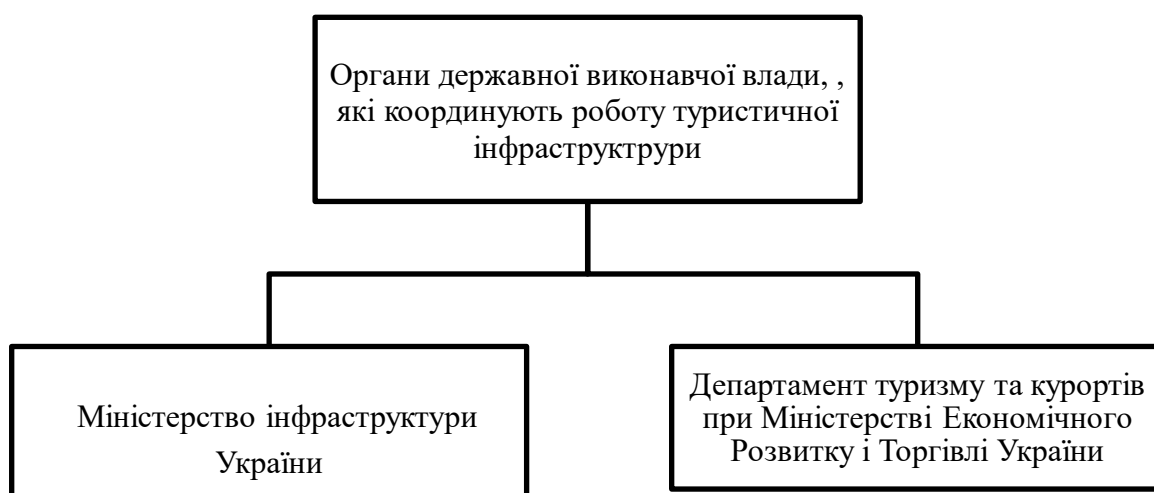

Рисунок 1.3.1. – Органи державної виконавчої влади, що координують функціонування роботи туристичної інфраструктури
[узагальнено автором за даними 21]

Рис. 1. 3. 1. свідчить про те, що система органів державної виконавчої влади, які координують роботу туристичної інфраструктури, працює на основі

двох головних елементів, а саме: Міністерство інфраструктури України; Департамент туризму та курортів при Міністерстві Економічного Розвитку і Торгівлі України

Міністерство інфраструктури України – це спеціалізований центральний орган виконавчої влади, який здійснює державне управління в галузі туризму (затверджене Указом Президента України від 12.05.2011 р.).

Департамент туризму та курортів при Міністерстві Економічного Розвитку і Торгівлі України є урядовим органом державного управління, яке діє у складі Міністерства інфраструктури України, входить до його складу і забезпечує реалізацію державної політики у галузі туризму та курортів [34].

Туристична інфраструктура туризму, в цілому, базується на чіткій правовій основі, яку становить Конституція України, міжнародно-правові акти у сфері туристичної діяльності, Закон України «Про туризм» як спеціальний нормативно-правовий акт, галузеве законодавство та підзаконні нормативно-правові акти у сфері туризму.

Конституція України як Основний Закон нашої держави визначає основи правового статусу людини й громадянина в Україні, зокрема гарантує кожному право на відпочинок, право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди (ст. 50 Конституції України), право на підприємницьку діяльність, право на працю тощо.

Правове забезпечення підприємницької діяльності, в тому числі туристичної, гарантується насамперед Законом України «Про підприємництво», ухваленим Верховною Радою України в 1991 році. Ключовими його розділами є:

- загальні положення щодо підприємництва (суб'єкти, свобода, обмеження, принципи та організаційні форми);
- умови здійснення підприємництва (державна реєстрація, право наймання працівників і соціальні гарантії, відповідальність суб'єктів, припинення діяльності);

- стосунки підприємця і держави (гарантії прав, державні підтримка та регулювання, діяльність іноземних підприємств, міжнародні договори).

Кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності громадських організацій споживачів (ст.42 Конституції України). Туристична діяльність є різновидом підприємницької діяльності. Кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає, або на яку вільно погоджується (ст. 43 Конституції України). Туристичні фірми та фізичні особи-підприємці мають право залучати найманих працівників. Кожен, хто працює, має право на відпочинок (ст. 45 Конституції України)[24].

З великої кількості юридичних актів, які регулюють всі напрямки діяльності туристичного підприємства, визначальними є також Закон України «Про підприємства в Україні», статут підприємства, а також узгоджений з чинним законодавством колективний договір, що регулює відносини трудового колективу з адміністрацією підприємства [24].

Закон «Про підприємства в Україні», який регламентує діяльність різних видів підприємств, ухвалено сесією Верховної ради України 27 березня 1991 року.

Законодавство, що регулює відносини у туристичній сфері є неоднорідним. Основою правового регулювання туристських відносин є спеціальні нормативно-правові акти.

Спеціальні нормативно-правові акти – це ті джерела, котрі в цілому регламентують відносини в сфері туризму (закон України «Про туризм», Ліцензійні умови провадження туроператорської діяльності, Правила проведення туристичних подорожей з учнівською та студентською молоддю України тощо).

Загальні нормативно-правові акти лише певною мірою регулюють відносини у туристичній сфері. До них варто, насамперед, віднести Цивільний,

Господарський, Податковий та Земельний кодекси, Кодекс законів про працю України, закони України «Про страхування», «Про курорти» тощо.

Основним джерелом правового регулювання туристичної діяльності в Україні є Закон України «Про туризм», який визначає загальні правові, організаційні та соціально-економічні засади реалізації державної політики України в галузі туризму та спрямований на забезпечення закріплених Конституцією України прав громадян на відпочинок, свободу пересування, охорону здоров'я, на безпечне для життя і здоров'я довкілля, задоволення духовних потреб та інших прав при здійсненні туристичних подорожей. Він встановлює засади раціонального використання туристичних ресурсів та регулює відносини, пов'язані з організацією і здійсненням туризму на території України.

Контроль за додержанням вимог законодавства про туризм. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові та службові особи у випадках і в порядку, визначених законом, здійснюють контроль за додержанням вимог законодавства з питань туристичної діяльності, проводять перевірки якості надаваних (наданих) туристичних послуг, додержання ліцензійних умов, стандартів, норм і правил щодо здійснення туристичної діяльності та відповідно до закону накладають стягнення і вживають інших заходів за порушення законодавства в галузі туризму.

Закон України «Про туризм» як основне джерело правового регулювання туристичних відносин не може сам повною мірою забезпечити належний правопорядок у туристичній сфері. Крім Закону України «Про туризм» та інших законів України правове регулювання туристичної діяльності здійснюється за допомогою підзаконних нормативно-правових актів, які приймаються на підставі законів, відповідно до законів і для їх виконання. Підзаконні нормативно-правові акти деталізують, конкретизують положення, що передбачені законами як актами вищої юридичної сили і не повинні їм суперечити і покликані сприяти його застосуванню. Підзаконні нормативно-

правові акти, що регулюють відносини у сфері туризму, можна класифікувати за суб'єктами їх прийняття на такі групи :

- Централізовані Постанови Кабінету Міністрів України;
- Відомчі нормативно-правові акти, до яких відносяться , зокрема: накази Міністерства інфраструктури України, накази Державної туристичної адміністрації України, накази Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва, накази Міністерства культури та інформаційної політики, накази Міністерства надзвичайних ситуацій України, накази Міністерства освіти і науки України тощо.

Основними підзаконними нормативно-правовими актами, що регламентують різноманітні сфери туристичної діяльності, є наступні:

1. Нормативно-правові акти, що встановлюють вимоги при здійсненні туристичної діяльності спеціальними господарюючими суб'єктами у туристичній сфері: Ліцензійні умови провадження туроператорської діяльності, затверджено наказом Міністерства інфраструктури України від 10 липня 2013 р. № 465; Інструкція про порядок оформлення ваучера на надання туристичних послуг та його використання, затверджено наказом Державної туристичної адміністрації України від 6 червня 2005 р. № 50; Порядок контролю за додержанням ліцензійних умов провадження господарської діяльності з організації іноземного, внутрішнього, зарубіжного туризму, екскурсійної діяльності, затверджено наказом Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва, Державної туристичної адміністрації України від 14 листопада 2002 р. №121/ 83.

2. Нормативно-правові акти, що встановлюють вимоги щодо організації туристичних подорожей дітей та молоді: Правила проведення туристичних подорожей з учнівською та студентською молоддю України, затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 24 березня 2006 р. № 237; Порядок організації виїзду дітей за кордон на відпочинок та оздоровлення, затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 21 грудня 2005 р. №1251.

3. Нормативно-правові акти, що встановлюють вимоги у готельній сфері: Правила обов'язкової сертифікації послуг з тимчасового розміщення (проживання), затверджено наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 27 січня 1999 р. №37 (у редакції наказу Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 17 червня 2010 р. №238); Правила користування готелями й аналогічними засобами розміщення та надання готельних послуг, затверджено наказом Державної туристичної адміністрації України від 16 березня 2004 р. №19; Порядок надання послуг з тимчасового розміщення (проживання), затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 15 березня 2006 р. №297.

4. Нормативно-правові акти, що встановлюють вимоги та гарантії безпеки при здійсненні туристичної діяльності: Порядок здійснення рятувальних заходів на об'єктах туристичних відвідувань, затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 27 травня 2009 р. №507.

5. Нормативно-правові акти, що визначають правові засади державної підтримки туристичної сфери та спортивної інфраструктури: Державна цільова соціальна програма розвитку в Україні спортивної та туристичної інфраструктури у 2011-2022 роках, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 29 червня 2011 р. № 707, Указ Президента України від 11 березня 2003 року №207 «Про деякі заходи щодо розвитку туристичної та курортно-рекреаційної сфер України», Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 червня 2003 року №390-р «Про затвердження заходів щодо розвитку іноземного та внутрішнього туризму», Розпорядження Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2008 року «Про схвалення Стратегії розвитку туризму і курортів»[7]

Основними нормативно-правовими актами, що регулюють туристичну інфраструктуру, окрім ЗУ «Про туризм», є:

- Постанови Кабінету Міністрів України

1. «Про затвердження Порядку надання послуг з тимчасового розміщення (проживання)» від 15 березня 2006 р. № 297 (зі змінами) затверджує відповідний Порядок, яким врегульовано питання щодо: діяльності юридичних та фізичних осіб з надання місця для ночівлі у засобі розміщення за плату, іншої діяльності, передбаченої чинним законодавством, яка пов'язана з тимчасовим розміщенням (проживанням).

2. «Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження туроператорської діяльності, що підлягає ліцензуванню, та визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю) Міністерством економічного розвитку і торгівлі» від 19.09.2018 № 747. Постановою визначено:

- ризики настання негативних наслідків від провадження туроператорської діяльності, що підлягає ліцензуванню,
- вичерпний перелік критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження туроператорської діяльності, що підлягає ліцензуванню, їх показники та кількість балів за кожним показником
- періодичність здійснення Мінекономрозвитку планових заходів державного нагляду (контролю) за дотриманням суб'єктами господарювання ліцензійних умов провадження туроператорської діяльності.

3. «Про затвердження Ліцензійних умов провадження туроператорської діяльності» від 11.11.2015 № 991. Постановою затверджено Ліцензійні умови провадження туроператорської діяльності, якими визначено вичерпний перелік вимог, обов'язкових для виконання ліцензіатами, які провадять туроператорську діяльність, та вичерпний перелік документів, що додаються до заяви про отримання ліцензії.

4. «Про затвердження Порядку доведення до споживачів інформації про вид об'єкта туристичної інфраструктури та його категорію» від 3 липня 2013 р. № 470 (зі змінами) затверджено відповідний Порядок, який визначає процедуру доведення до споживачів інформації про вид об'єкта туристичної інфраструктури та його категорію.

5. «Про затвердження Порядку встановлення категорій готелям та іншим об'єктам, що призначаються для надання послуг з тимчасового розміщення (проживання)» від 29 липня 2009 р. № 803 затверджено відповідний Порядок, яким визначено процедуру встановлення категорій готелям та іншим об'єктам, що призначаються для надання послуг з тимчасового розміщення (проживання).

6. «Про утворення Координаційної ради з питань туристичної діяльності» від 14 травня 2015 р. № 388 (зі змінами) Постановою утворено: Координаційну раду з питань туристичної діяльності, її склад та затверджено Положення про Координаційну раду з питань туристичної діяльності.

7. «Про затвердження Порядку здійснення рятувальних заходів на об'єктах туристичних відвідувань» від 27.05.2009 № 507 затверджує відповідний Порядок, яким визначено механізм здійснення в межах України Оперативно-рятувальною службою цивільного захисту, державними та комунальними аварійно-рятувальними службами, аварійно-рятувальними службами підприємств, установ та організацій, яким належать чи які обслуговують об'єкти туристичних відвідувань, рятувальних заходів на таких об'єктах та надання необхідної допомоги туристам (екскурсантам), що опинилися в надзвичайній ситуації техногенного або природного характеру.

8. «Про затвердження Порядку створення і ведення Державного кадастру природних територій курортів» від 23.05.2001 № 562 затверджує відповідний Порядок, який визначає механізм створення та ведення зводу відомостей у текстовій, цифровій та графічній (картографічній) формі про правовий статус, належність, режим, географічне положення, площу, кліматичні особливості, види та запаси природних лікувальних ресурсів, якісні характеристики природних територій курортів, їх лікувальну, профілактичну, реабілітаційну, природоохоронну, наукову, рекреаційну та іншу цінність.

➤ Розпорядження Кабінету Міністрів України

1. «Про затвердження переліку пріоритетних галузей економіки» від 14.08.2013 № 843-р. Однією з 6-ти пріоритетних галузей економіки України

визначено курортно-рекреаційну сферу і туризм за напрямками - будівництво курортно-рекреаційних об'єктів та об'єктів туристичної інфраструктури.

2. «Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року» від 16 березня 2017 р. № 168-р

3. «Про затвердження заходів щодо розвитку іноземного і внутрішнього туризму» від 27.06.2003 № 390-р.

4. «Про затвердження заходів щодо державної підтримки розвитку молодіжного та дитячого туризму» від 12.05.2004 № 298-р.

Відповідно до ст. 19 Закону України «Про туризм»: Встановлення категорій об'єктів туристичної інфраструктури. «З метою підвищення рівня туристичного обслуговування, сприяння споживачам у свідомому виборі туристичних послуг, забезпечення рівних можливостей суб'єктам туристичної діяльності на ринку туристичних послуг, забезпечення захисту прав і законних інтересів, життя, здоров'я та майна громадян, підвищення рівня екологічної безпеки об'єктам туристичної інфраструктури присвоюються категорії якості та рівня обслуговування.

Встановлення об'єктам туристичної інфраструктури (готелям, іншим об'єктам, призначеним для надання послуг з розміщення, закладам харчування, курортним закладам тощо) відповідної категорії здійснюється за заявою його власника.

Види категорій об'єктів туристичної інфраструктури, порядок їх встановлення та зміни, а також порядок доведення до споживачів інформації про вид об'єкта туристичної інфраструктури та про вид його категорії визначаються Кабінетом Міністрів України.

Встановлення категорії об'єктів туристичної інфраструктури (готелів, інших об'єктів, призначених для надання послуг з розміщення, закладів харчування, курортних закладів тощо) здійснюється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері туризму та курортів, а об'єктів туристичної інфраструктури, розташованих на

території Автономної Республіки Крим, - органом виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань туризму.

Забороняється надавати послуги з розміщення без наявності свідоцтва про встановлення відповідної категорії»[23].

Також Закон України «Про туризм» став правовим підґрунтям для розробки цілого комплексу галузевих нормативно-інструктивних документів, що регламентують конкретні аспекти туристичної діяльності.

Зокрема, Законом України «Про курорти» закріплено правові, організаційні, економічні та соціальні засади розвитку курортів в Україні. Закон спрямований на забезпечення використання з метою лікування і оздоровлення людей природних лікувальних ресурсів, природних територій курортів, які є надбанням народу України, та їх охорони. Закон України «Про музеї та музейну справу» регулює суспільні відносини у сфері музейної справи, визначає правові, економічні, соціальні засади створення і діяльності музеїв України та особливості наукового формування, вивчення, обліку, зберігання, охорони і використання Музейного фонду України, поширюється на всі види музеїв та заповідників у частині їх музеєфікації, а також обліку, зберігання та використання, охорони, консервації, реставрації музейних предметів, музейних колекцій та предметів музейного значення.

Існує відповідне нормативно-правове регулювання закладів готельного господарства, як одного з елементів туристичної інфраструктури.

У сучасних умовах господарювання особливого значення набуває правове регулювання господарської діяльності в готельному господарстві, що складається із сукупності законодавчих і нормативно-технічних актів, які є складовою національної правової системи. Державна політика щодо розвитку готельного господарства як основної складової туристичної галузі та сфери послуг спрямована на поліпшення якісних критеріїв його функціонування.

Правове поле координації функціонування підприємств готельного господарства обумовлюють Закони України, нормативні та регуляторні акти, державні стандарти тощо.

Політика держави щодо розвитку готельного господарства, регулювання основних аспектів господарської діяльності ж складової туристичної індустрії спрямована на поліпшення його тісних критеріїв функціонування і відображена у Законах України «Про туризм», «Про захист прав споживачів», «Про стандартизацію» та ін.; постановах Кабінету Міністрів України щодо програм розвитку цього напрямку господарської діяльності.

Правові засади функціонування підприємств готельного господарства України поширюються на елементи технології виробництва, організації та реалізації готельних послуг у площині:

- термінів і визначень, необхідних для взаєморозуміння й однозначності сприйняття понять, що описують готельний продукт, та умов реалізації продукту;
- договірних відносин, якості та безпеки споживачів готельних послуг;
- класифікації типів підприємств готельного господарства і видів їх господарської діяльності;
- способів і методів формування, просування і реалізації готельного продукту;
- змісту та форми інформації про готельні продукти, що пропонуються підприємствами готельного господарства;
- стандартних вимог до форм документів і складу інформації в них.

Нормативно-правові акти регулюють відносини між споживачем (клієнтом) і виробником послуг (готельним підприємством), узгоджують інтереси споживача, виробника та суспільства і створюють сприятливі умови для розвитку підприємств готельного господарства [36].

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В РЕГІОНІ

2.1. Оцінка розвитку готельного та ресторанного господарства в регіоні

У наш час туристичні подорожі стали невід'ємною частиною життя більшості людей. Серед основних послуг, що входять до туристичного продукту є послуги розміщення та харчування. Так, за останнє десятиліття, з кожним роком збільшується сума прибутку, отриманого від функціонування закладів готельного та ресторанного господарства. Збільшується й загальна сума інвестицій спрямованих на будівництво ресторанів, готелів та аналогічних закладів розміщування та харчування. Наслідком є збільшення кількості об'єктів готельно-ресторанного бізнесу. Ця сфера як одна з високорентабельних галузей світової економіки у XXI ст. стає провідним напрямом соціального і економічного розвитку України. Міжнародний досвід свідчить, що необхідною передумовою активного та успішного просування цієї галузі на ринок держави є туристична інфраструктура.

Відповідно до цього, для функціонування туристичної індустрії важливим є:

1. Наявність закладів розміщення та харчування;
2. Належний стан відповідних закладів;
3. Спроможність задовольнити потреби туриста послугами, які надаються в закладах готельно-ресторанного бізнесу.

Готельно-ресторанна галузь південного регіону України характеризується специфічними умовами, особливостями розвитку та функціонування. Природно-кліматичні особливості Херсонської області сприятливі для розвитку готельно-ресторанного бізнесу, як елементу туристичної інфраструктури. Це

пояснюється наявністю в регіоні Чорного та Азовського морів, морського сполучення з країнами Азії, Близького Сходу та Середземномор'я, а також вдалого географічного розташування з транзитними маршрутами.

Успішна економічна діяльність підприємств ресторанного господарства Херсонської області залежить насамперед від одночасної реалізації таких факторів: наявності у споживачів потреб у харчуванні й обслуговуванні та їхньої можливості оплатити надані послуги. На розвиток ринку ресторанного господарства області впливають різні фактори (зовнішнього та внутрішнього середовища) – одні виступають каталізатором його розширення, а інші гальмують його подальший розвиток. До найбільш вагомих факторів зовнішнього середовища можна віднести: стабільність економічної політики держави; нормативно-правове забезпечення; рівень державного регулювання; податкова, інвестиційна, цінова політика держави; купівельна спроможність населення. Внутрішніми факторами впливу є: концепція закладу ресторанного господарства; стан матеріальних, трудових і фінансових ресурсів; технологія організації виробництва; асортимент і обсяг реалізації товарних запасів; фінансовий результат діяльності тощо.

Ресторанний бізнес у всьому світі вважається одним із найприбутковіших напрямів інвестування. В останнє десятиліття в Україні триває не лише прискорене зростання суб'єктів ресторанного бізнесу, а й сталися суттєві зміни, що стосуються різноманітності типів і класів обслуговування. Відкриваються заклади в середньому і нижньому сегментах, що відповідає ціновим очікуванням ресторанної аудиторії.

Загалом, в Україні сукупність усіх закладів громадського харчування прийнято об'єднувати поняттям «ресторанне господарство». У загальному розумінні ресторанне господарство – це галузь національного господарства, основу якої становлять підприємства, що характеризуються єдністю форм організації виробництва й обслуговування споживачів, які розрізняються за типами та спеціалізацією. Варто зазначити, що використання вище зазначеного поняття у нашій державі офіційно почалося з 2006 р., коли терміном

«ресторанне господарство» було замінено термін «громадське харчування». Так, у сучасній термінології «ресторанне господарство» – це вид економічної діяльності суб'єктів господарської діяльності, щодо надавання послуг відносно задоволення потреб споживачів у харчуванні з організуванням дозвілля або без нього.

Характерною особливістю ресторанного господарства є те, що воно поєднує всі чотири фази розширеного відтворення: виробництво, розподіл, обмін і споживання. У господарсько-організаційному аспекті ресторанне господарство об'єднане з торгівлею, оскільки реалізація продуктів харчування в закладах харчування відображає роздрібний товарооборот, що є складовою в загальному товарообороті державної і кооперативної торгівлі. За характером організації виробництва підприємства ресторанного господарства схожі з підприємствами харчової промисловості, однак, на відміну від підприємств харчової галузі та роздрібною торгівлі, у ресторанному господарстві, поряд з реалізацією продукції, організовується її споживання та надання споживачам різних послуг [43].

Таким чином, мета сучасних закладів ресторанного господарства Херсонської області передбачає, окрім одержання прибутків, більш повне задоволення потреб споживачів у продуктах харчування. Відповідно до наказу Міністерства економіки України «Про затвердження Правил роботи закладів (підприємств) ресторанного господарства», дано визначення поняття «заклад ресторанного господарства» – це організаційно-структурна одиниця у сфері ресторанного господарства, яка здійснює виробничо-торговельну діяльність: виробляє і (або) доготовляє, продає і організовує споживання продукції власного виробництва і закуплених товарів, може організовувати дозвілля споживачів [32].

Для ефективної оцінки розвитку ресторанного господарства Херсонської області доцільно проаналізувати забезпеченість населення області об'єктами ресторанного господарства та продемонструвати загальну забезпеченість ресоранними господарствами різні регіони України (Табл.2.1.1.).

Таблиця 2.1.1

Забезпеченість населення об'єктами ресторанного господарства[43]

Забезпеченість населення об'єктами ресторанного господарства (на 10000 осіб)	Область
Висока (7–9)	Вінницька, Волинська, Львівська, Сумська, Тернопільська, Хмельницька
Середня (5–6)	Житомирська, Івано-Франківська, Київська, Полтавська, Рівненська, Харківська, Чернігівська
Низька (до 4)	Дніпропетровська, Донецька, Закарпатська, Запорізька, Кіровоградська, Луганська, Миколаївська, Одеська, <u>Херсонська</u> , Черкаська, Чернівецька

Табл. 2. 1. 1, свідчить про те, що за результатами оцінки забезпеченості населення об'єктами ресторанного господарства Херсонська область входить до категорії з низькою забезпеченістю (до 4 об'єктів на 10000 осіб).

Для розвитку туризму в Херсонській області, надзвичайно важливим є розвиток готельного господарства. За міжнародними рекомендаціями ВТО (Всесвітньої туристичної організації) відносно класифікації готельних підприємств до групи закладів розміщення включають:

- готелі й схожі заклади розміщення (готелі, мотелі, пансіонати, курортні готелі, гостьові будинки);
- комерційні та соціальні заклади розміщення (турбази, молодіжні готелі, туристичні кемпінги, підприємства соціального туризму);
- спеціалізовані заклади розміщення (лікувальні готелі, транспортні засоби розміщення, ротелі, ботелі, флотелі, альпготелі);
- приватні туристичні заклади розміщення (приватні будинки, орендовані кімнати або приміщення в приватних будинках, розміщення в родичів та знайомих тощо).

Основна роль, яку виконує готельне господарство – це створення для приїжджих усіх необхідних умов для проживання та відпочинку, забезпечення

всебічного їх обслуговування на короткотривалий період часу всім необхідним: від ночівлі – до харчування, від інформації про дислокацію – до проведення масштабних конференцій тощо. Як уже було згадано вище, сервіс, який надає готель вимагає від підприємства готельного господарства наявності додаткових супутніх послуг, об'єктами яких є автостоянки, автозаправки, кафе, бари, сауни, басейни, пральні, заклади торгівлі тощо. Наслідком цього є створення нових робочих місць в інших галузях сфери обслуговування, що, безумовно, впливає на зайнятість населення (соціальний ефект).

Готельне господарство є ваговою складовою сфери послуг та тісно пов'язане з розвитком туризму у регіонах країни, оскільки забезпечує споживачів послугами з проживання та відпочинку. Готельний бізнес кожного окремого регіону України має певні особливості, які пов'язані із економіко--географічним положенням, ступенем розвитку транспортної інфраструктури, природно-кліматичними умовами та наявністю архітектурних та історичних пам'яток.

Готельне господарство області включає готелі, мотелі, кемпінги, ботелі, туристичні бази, пансіонати, будинки відпочинку, молодіжні готелі. Існують і приватні заклади. Під приватними закладами ми розуміємо будинки або кімнати в приватних приміщеннях, які надають власники під час туристичного сезону туристам для відпочинку [35].

Загальною тенденцією сьогодення є те, що завантаження готелів в більшості регіонів України, є сезонним (в областях, що не належать до активних туристичних зон, влітку вона найнижча, в курортних зонах – влітку та взимку вона найвища). Така особливість спостерігається і в Херсонській області, яка має вихід до моря. Також завантаження готелів протягом року, як правило, ще нерівномірне і за днями тижня – на вихідних воно знижується, зростаючи в будні за рахунок тих осіб, яких перебувають у відрядженні. Тому готелі можуть повністю заселятися переважно у теплу пору року.

Для оцінки розвитку даної галузі у Херсонській області важливим є, порівняльний аналіз динаміки розвитку готельного господарства з іншими

областями протягом декількох років, це можна продемонструвати через загальну кількість місць у готелях та аналогічних засобах розміщування (Табл. 2.1.2).

Таблиця 2.1.2

Кількість місць у готелях та аналогічних засобах розміщування, за регіонами України у 2015 – 2017 рр.[15]

Адміністративні одиниці	Роки			Відхилення			
				абсолютне(+;-)		відносне, %	
	2015	2016	2017	2017/ 2015	2017/ 2016	2017/ 2015	2017/ 2016
Україна	132535	135916	133396	861	-2520	0,65	-1,85
Вінницька	2391	2209	2279	-112	70	-4,68	3,17
Волинська	2098	2342	2283	185	-59	8,82	-2,52
Дніпропетровська	8096	7740	7758	-338	18	-4,17	0,23
Донецька	2693	2765	2398	-295	-367	-10,95	-13,27
Житомирська	2168	2550	2248	80	-302	3,69	-11,84
Закарпатська	9466	10658	10169	703	-489	7,43	-4,59
Запорізька	6045	6611	7373	1328	762	21,97	11,53
Івано- Франківська	8576	10790	11082	2506	292	29,22	2,71
Київська	4960	5277	5345	385	68	7,76	1,29
Кіровоградська	1451	1610	1587	136	-23	9,37	-1,43
Луганська	1004	1049	1202	198	153	19,72	14,59
Львівська	17759	17949	18292	533	343	3,00	1,91
Миколаївська	2726	2786	3332	606	546	22,23	19,60
Одеська	12402	12096	11021	-1381	-1075	-11,14	-8,89
Полтавська	4172	3993	4052	-120	59	-2,88	1,48
Рівненська	1698	1845	1755	57	-90	3,36	-4,88
Сумська	1218	1345	1204	-14	-141	-1,15	-10,48
Тернопільська	2611	2930	2907	296	-23	11,34	-0,78
Харківська	5559	5381	5633	74	252	1,33	4,68
Херсонська	3081	3269	2131	-950	-1138	-30,83	-34,81
Хмельницька	3636	3692	3746	110	54	3,03	1,46
Черкаська	2701	2872	2936	235	64	8,70	2,23
Чернівецька	3821	3942	3285	-536	-657	-14,03	-16,67
Чернігівська	1719	1889	1580	-139	-309	-8,09	-16,36
м. Київ	20484	18326	17798	-2686	-528	-13,11	-2,88

Проаналізувавши дані усіх областей України за табл. 2. 1. 2, можна сказати, що за останні 3 роки не сформувалася стабільна динаміка до збільшення

чи до зменшення кількості місць у готелях та аналогічних засобах розміщування, що, загалом, пов'язане з нестабільною економіко-політичною ситуацією.

Щодо Херсонської області, то варто зазначити, що не зважаючи на той фактор, що ця область має вихід до двох морів, та відповідне сезонне збільшення кількості туристів, зафіксоване суттєве зменшення кількості місць у закладах тимчасового розміщування (2015р. – 3081 місце ; 2017р. - 2131), відносно інших областей України, що мають вихід до моря (Одеська, Миколаївська, Запорізька), у яких є тенденція до збільшення кількості готельних господарств та відповідних місць.

Надзвичайно важливим є порівняльний аналіз Херсонської області з іншими регіонами України, за кількістю осіб, що перебували у закладах розміщення (2014–2018 рр.) (Рис.2.1.1).

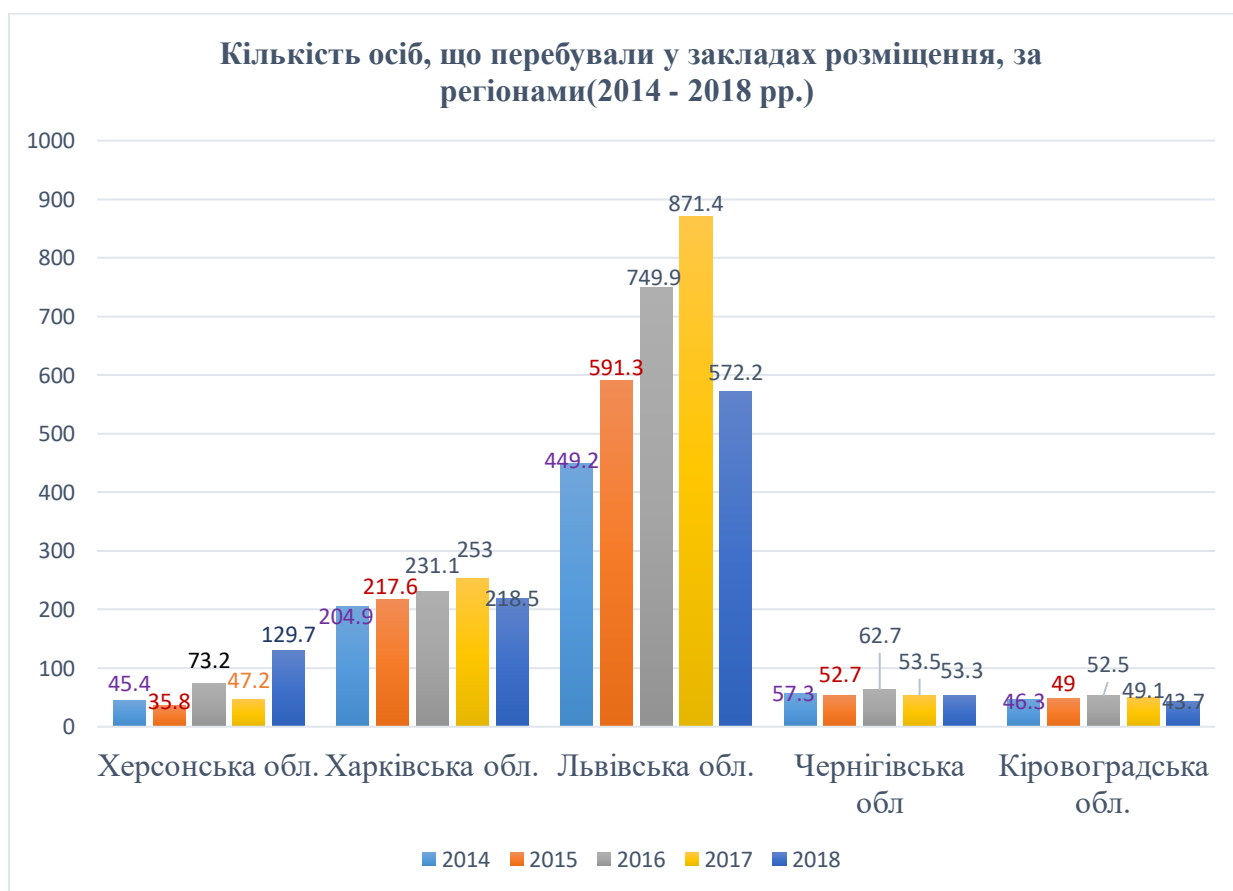

Рисунок 2.1.1 – Динаміка кількості приїжджих, що проживали в готелях та аналогічних засобах розміщення у деяких регіонах України у 2014 – 2018 рр.

[узагальнено автором за даними 15]

Дані рис. 2. 1. 1 свідчать про те, що у порівнянні з декількома іншими областями України досліджуваний нами регіон, за показниками кількості обслугованих приїжджих, що проживали в готелях та аналогічних засобах розміщення, потрібно відмітити, що відносно Львівської та Харківської областей показники є доволі низькими. Але на відміну від Чернігівської та Кіровоградської областей, Херсонська область має позитивну динаміку до збільшення даного показника. Також, аналізуючи статистичні дані Херсонської області, за даним показником, важливо відмітити, що цей регіон займає одне з останніх місць серед інших регіонів України. Але в період 2014-2018 рр. спостерігалось поступове збільшення кількості приїжджих як по Україні, так і в Херсонській області, що є добрим знаком після кризи 2013-2014 рр. Незважаючи на те, що динаміка збільшення кількості осіб, які перебували у колективних засобах розміщення у даній області, не є постійно зростаючою, потрібно зазначити, що продемонстрований показник у 2018 р. суттєво збільшився в порівнянні з попередніми роками. Наприклад, кількість приїжджих, що перебували в закладах готельного господарства у 2014 р. становила 45,4 тис., а вже за даними у 2018 р., відповідно 129,7 тис. За досліджуваний період Херсонська область в абсолютних показниках збільшила загальну кількість обслугованих приїжджих у готелях на 84 300 осіб. Рейтингова оцінка Херсонської області піднялася з останніх місць у 2014 р. на 10 місце у 2018 р., серед областей України.

Розглянувши офіційні статистичні показники діяльності суб'єктів готельного-ресоранного господарства Херсонської області показала, що дана галузь недостатньо розвинута, як для регіону, у якому туристична галузь є стратегічним вектором розвитку області, яка має всі передумови для інтенсивного розвитку внутрішнього та іноземного туризму. Потрібно звернути увагу на незначну кількість закладів ресторанного господарства, які у наш час є

невід’ємною частиною туризму. Завдяки закладам ресторанного господарства туристи мають змогу оцінити, як місцеву кухню, так і гостинність даного регіону. Готельне господарство області розвивається нестабільно із невисокими темпами щорічного зростання, що спричинено рядом факторів:

- сезонність туристичних послуг;
- недостатнє фінансування закладів готельно-ресторанних господарств;
- невідповідність законодавства сучасним вимогам та потребам ринку послуг гостинності.

2.2 Сучасний стан розвитку санаторно-курортних закладів у області

Санаторно-курортна сфера належить до соціальної сфери, основним завданням якої є задоволення потреб людини. З одного боку, санаторно-курортні заклади разом із лікарняними закладами, лікарськими амбулаторно-поліклінічними закладами, станціями (відділеннями) швидкої медичної допомоги відносяться до системи охорони здоров’я, а з іншого – до рекреаційної сфери, в якій відбувається відновлення та розвиток життєвих сил людини.

Покращення фізичного та психологічного стану людини, що піддається негативному впливу сучасного життя, можливе за рахунок здійснення рекреаційної діяльності, під якою розуміємо процес відтворення і розвитку фізичних, психічних, духовних та інтелектуальних сил людини, що відбувається у вільний час поза помешканням її постійного проживання в місцях, які можуть бути використані для цих цілей.

Санаторно-курортна діяльність має специфічні риси, а саме:

1. Підвищена вимогливість до ресурсного забезпечення та якості довкілля, від яких залежить лікувальний ефект;

2. Обмеженість вибору місця та часу залежно від специфіки лікування чи профілактики;
3. Значна тривалість перебування у відповідних закладах (досягнення лікувального ефекту при перебуванні на курорті менше 3–4 тижнів малоймовірне);
4. Переважання серед споживачів лікувально-оздоровчих послуг осіб старших вікових груп (причина полягає у загостренні чи появі хронічних захворювань у цей період життєвого циклу, лікування яких ефективніше саме на курортах);
5. Незважаючи на масовість, вимагає індивідуалізації в обслуговуванні;
6. Менша залежність від сезонних коливань попиту;
7. Висока вартість (лікування на курорті є дорогим);
8. Обов'язкова наявність специфічного технічного оснащення, відповідного устаткування та спеціально підготовленого персоналу високої кваліфікації.

Санаторно-курортні заклади діють на підставі Постанови «Про затвердження загального положення про санаторно курортний заклад» (Додаток А). Основою санаторно-курортної діяльності є курорти, під якими згідно із Законом України «Про курорти» розуміють «освоєну природну територію на землях оздоровчого призначення, що має природні лікувальні ресурси, необхідні для їх експлуатації будівлі та споруди з об'єктами інфраструктури, які використовуються з метою лікування, медичної реабілітації, профілактики захворювань та для рекреації, підлягає особливій охороні». Курорт повинен мати: офіційне визнання, необхідне для встановлення в межах відповідної місцевості визначеного правового режиму, спеціальні прилади, будівлі та заклади для раціонального застосування курортних факторів, лікувально-профілактичні заклади, що забезпечують медичне обслуговування хворих, спортивні споруди та майданчики, культурні заклади, заклади громадського харчування та побутового обслуговування.

Здійснення будь-якої рекреаційної діяльності, у тому числі і санаторно-курортної, базується на рекреаційному потенціалі території, що в свою чергу поділяємо на дві частини відносно рекреаційних потреб населення: 1) ту, що їх генерує (рекреаційні ресурси); 2) ту, що забезпечує їх реалізацію (рекреаційні послуги, інфраструктура рекреації)

Розвиток курортного господарства, функцією якого є обслуговування людей з метою лікування, значною мірою залежить від стану розвитку комплексу санаторно-курортних закладів. Санаторно-курортні заклади – це заклади охорони здоров'я, які розташовані на територіях курортів і забезпечують подання громадянам послуг лікувального, профілактичного та реабілітаційного характеру з використанням природних лікувальних ресурсів. До санаторно-курортних закладів належать: санаторії, санаторії-профілакторії, пансіонати з лікуванням, бальнеогрязелікарні, будинки і пансіонати відпочинку, бази та інші заклади відпочинку, заклади 1-2 денного перебування.[33]

Як відомо, розвиток санаторно-курортного комплексу держави відповідає соціальному запиту на оздоровлення населення, в той же час, враховуючи ряд причин та факторів, існує значна територіальна диференціація щодо його функціонування по регіонам. Херсонська область, маючи сприятливі географічне положення, кліматичні умови та природні ресурси, відома як один із улюблених регіонів відпочинку та оздоровлення дорослих і дітей.

Санаторно-курортне господарство переважно створюється в місцях зосередження сприятливих рекреаційних ресурсів, лікувальні та оздоровчі властивості яких мають територіальні особливості. Це визначає спеціалізацію санаторно-курортних регіонів при наданні певних видів лікувальних чи відпочинкових послуг.

Як відомо, Україна характеризується поєднанням природних умов і ландшафтів, які мають великі потенційні можливості для широкого розвитку рекреаційного господарства. Кліматичні умови території України характеризується зональністю, чіткими сезонними контрастами в ході

метеорологічних елементів, зростанням континентальності з північного заходу на південний схід, формуванням кліматичних відмінностей у гірських районах та на узбережжях морів.

Херсонська область знаходиться в межах Причорноморської низовини, на всій її території переважають степові ландшафти, помірно-континентальний посушливий клімат. Область розташована в степовій зоні, на нижній течії Дніпра. Південні райони Херсонської області омивають води Чорного та Азовського морів. Берегова лінія Херсонщини розчленована, її загальна довжина становить близько 650 км. Тут є значна кількість заток, лиманів, півостровів, кос та островів.

Клімат Причорноморського узбережжя має субтропічні риси. На території області протікає 19 річок, з них найбільші: Дніпро – 178 км, Інгулець – 180 км. У межах області Дніпро протікає по території протяжністю в 216 км. Вище Херсона, біля села Садового, в нього впадає остання велика притока Інгулець. Від витoku до гирла воно утворює 55 меандр. У дельті Дніпра розташований унікальний природний комплекс – плавнева зона. У межах області розташована значна кількість природних водойм – озер. Вони різні за походженням, мінералізацією води, характером водного балансу тощо. Для рекреації найбільше використовуються озера в долині р. Дніпро.

Тож, наявні природні умови та ресурси Херсонського регіону зумовлюють значні передумови та фактори становлення і розвитку санаторно-курортного комплексу регіону, що дозволяє формувати чітку його спеціалізацію в санаторно-курортному комплексі держави в цілому.

В Україні запаси мінеральних грязей зосереджені головним чином у південних та північно-західних областях. Грязьові курорти Херсонщини використовують торфові, мулові, сапропелеві грязі, значні поклади яких є в озерах та лиманах, мулові органо-мінеральні сульфідні грязі солоних озер та лиманів Азово-Чорноморського регіону. Окрім того, в області знаходиться кілька солоних озер, ропа і грязі яких використовуються у лікувальній практиці. Це, перш за все, озеро Соляне у Голій Пристані з унікальними

«живими» грязями, цілющі властивості яких відомі далеко за межами країни. Болота – ділянки земної поверхні з надмірним зволоженням, на яких росте специфічна вологолюбна рослинність, розвивається болотний тип ґрунтоутворення і накопичується торф, вони займають у межах Херсонської області 31,8 тис. га. Значним природним чинником (ресурсом) для розвитку оздоровлення населення є мінеральні лікувальні води різного складу. Найбільша їх кількість джерел в Україні зосереджена на території Західної України. Стосовно Херсонської області, маємо відзначити, що у багатьох районах, зокрема Каховському, Каланчацькому, Генічеському, Білозерському, розвідані значні запаси хлоридно-сульфатно-натрієвих мінеральних вод. У Приазов'ї, на півострові Чонгар, виявлені унікальні геотермальні води з 36-відсотковим вмістом йоду.

Кліматичний рекреаційний потенціал України найвищий на узбережжі Чорного та Азовського морів (переважно для літнього відпочинку), та Карпатах і Закарпатті (як літня, так і зимова рекреація). Найсприятливіші кліматичні умови для лікування та відпочинку в рівнинній частині України склалися на вузькій (до 40 км) приморській смузі, де і знаходяться основні приморські кліматичні курорти степової зони України, придатні для різних видів терапії, до якої і відноситься Херсонщина.

За результатами даних обліку територій та об'єктів природно-заповідного фонду, поданих органами виконавчої влади на місцевому рівні, що забезпечують реалізацію державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, станом на 01.01.2020 природно-заповідний фонд України має в своєму складі 8512 територій та об'єктів загальною площею 4,418 млн. га в межах території України (фактична площа 4,085 млн. га) та 402500,0 га в межах акваторії Чорного моря[48].

Херсонська область відноситься до регіонів України із високим показником питомої ваги територій і об'єктів природно-заповідного фонду. На території Херсонської області функціонує 79 територій та об'єктів природно-заповідного фонду, загальною площею 224171,0 га, з них 13 об'єктів

загальнодержавного значення загальною площею 213882,76 га та 66 місцевого значення загальною площею 10288,24 га, в тому числі 22 точкові. Природно-заповідний фонд Херсонській області налічує 7 категорій територій та об'єктів:

Біосферний заповідник «Асканія-Нова» ім. Ф.Е. Фальц-Фейна - загальна площа 33307,6 га, в т.ч. заповідна - 11054 га та Чорноморський біосферний заповідник – загальна площа 109254,8 га (в Херсонській області 106513,8 га), в т.ч. заповідна – 70509 [48];

Національні природні парки Азово-Сиваський – загальна площа – 52154 га, в т.ч. заповідна – 38981 га, «Джарилгацький» загальна площа – 10000 га, в т.ч. заповідна – 805 га, «Олешківські піски» загальна площа – 8020,36 га, в т.ч. заповідна – 5223,0 га[40];

1 дендропарк загальнодержавного значення «Асканія-Нова» – загальною площею 183,2 га[40];

7 заказників загальнодержавного значення – загальною площею 34487 га та 13 заказників місцевого значення – загальною площею 26892,8 га[40];

30 пам'яток природи[40];

13 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва місцевого значення загальною площею 173,34 га.[40]

З огляду на значний ресурсний потенціал для розвитку санаторно-курортного господарства, Херсонська обласна має досить невисокі показники його функціонування в національному вимірі.

Мережа оздоровчих закладів України у 2017 р. налічувала 1,6 тис. підприємств, серед яких санаторії(у тому числі дитячі), санаторії-профілакторії, пансіонати з лікуванням будинки, пансіонати і будинки відпочинку, бази та інші заклади. Серед них на Херсонщині у 2017 році діяли 168 закладів санаторно-курортного господарства (10,5 % від всіх відповідних закладів України), це: 11 санаторіїв та пансіонатів з лікуванням, 1 санаторій-профілакторій, 27 будинків і пансіонатів відпочинку, 129 баз та інших закладів відпочинку.

За показниками забезпеченості регіонів закладами санаторно-курортного лікування Херсонська область не є лідером, зокрема за забезпеченістю в розрахунку на населення область відноситься до найбільш чисельної групи із середніми показниками; в той же час, у розрахунку на площу території області, відноситься до групи із найменшими показниками, що пояснюється в першу чергу нерівномірністю розподілу природно-географічних ресурсів та їх значення по території області.

Розподіл закладів санаторно-курортного господарства за районами Херсонської області підтверджує той факт, що основою їх розміщення є природно-ресурсний потенціал, зокрема їх найбільша кількість сконцентрована у приморських районах (Геніченський, Голопристанський, Скадовський, Каланчатський райони) та в тих, які розташовані вздовж річок та Каховського водосховища (Цюрупинський, Каховський, Нововоронцовський райони) [6].

Загальний стан розвитку санаторно-курортних закладів у області можна оцінити через загальну їх кількість, у порівнянні з минулими роками (Табл. 2.2.1).

Таблиця 2. 2. 1

Показники кількості закладів лікувально-оздоровчої сфери у Херсонській області за 2015-2017 [15]

Заклади	Роки			Відхилення			
				абсолютне (+;-)		відносне (+;-)	
	2015	2016	2017	2017/ 2015	2017/ 2016	2017/ 2015	2017/ 2016
Санаторії та пасіонати з лікуванням	14	12	11	-3	-1	-21,43	-8,33
Санаторії-профілакторії	1	1	1	0	0	0,00	0,00
Будинки і пасіонати відпочинку	26	28	27	1	-1	3,85	-3,57
Бази та інші заклади відпочинку	148	104	129	-19	25	-12,84	24,04

Беручи до уваги інформацію, що розміщена у табл. 2. 2. 1, можна зробити висновок, що у порівнянні з 2015 р. кількість санаторіїв та пансіонатів з лікуванням зменшилася на 3 одиниці у 2017 р. Будинки і пансіонати відпочинку також зменшилися на 1 одиницю. Суттєве зменшення можна побачити і в категорії «Бази та інші заклади відпочинку». На 2015 р. у регіоні успішно функціонували 148 відповідних закладів, а вже у 2017 р. 129 санаторно-курортних закладів.

Серед діючих санаторно-курортних закладів потрібно відмітити найбільші та найпопулярніші, а саме санаторії: «Гопри», «Чайка», «Скадовськ». Це саме ті центри, які користувалися популярністю ще за часів СРСР.

Санаторій «Гопри» знаходиться в невеликому містечку Гола Пристань, поблизу Соляного озера. Це озеро має лікувальні властивості, через надзвичайно великий вміст лікувальних хімічних елементів. Заклад має унікальні лікувальні природні фактори: сульфідно-мулові грязі та хлоридно-натрову ропу озера Соляне. Унікальні грязі озера Соляне по складу і властивостям подібні до грязі Мертвого моря в Ізраїлі [41].

Санаторій «Чайка», це сучасний санаторно-курортний комплекс на березі Чорного моря і знаходиться в селищі Лазурне Скадовського району поблизу національного природного парку «Джарилгацький». Провідним чинником оздоровлення є кліматотерапія - це унікальна сукупність методик, заснована на дозованому впливі певних кліматичних умов і застосуванні природних факторів.

Спеціалізований санаторій для дітей з батьками «Скадовськ» розташований в місті Скадовськ Херсонської області України. Це один з наймолодших курортів півдня України. Скадовськ - невелике затишне місто, що потопає в зелені, здебільшого відоме, як місце для дитячого оздоровлення. Комфортному відпочинку з дітьми сприяє помірний клімат, велика кількість сонячних днів, чудовий піщаний пляж і тепла морська вода [46].

Для більш повної оцінки стану вищезгаданих, найбільших санаторіїв Херсонської області, був проведений загальний аналіз офіційних сторінок цих

закладів, відгуків людей, що оздоровлювалися в даних центрах та сучасного стану номерного фонду, відділів оздоровлення з відповідними кабінетами. Тож, точно можна сказати, що на даний момент центри оздоровлення Херсонської області не відповідають європейським стандартам якості, більшість обладнання не змінювалася з часів СРСР, відгуки про санаторії є різні, але багато людей відмічає, що існують проблеми з обслуговуванням та якістю наданих послуг. Найбільше позитивних відгуків від відпочиваючих має санаторій «Чайка».

Підводячи підсумок, зазначимо, що санаторно-курортне господарство – це група спеціалізованих будинків і споруд з відповідним матеріальним і обслуговуючим забезпеченням, які покликані задовольняти потреби населення у лікуванні і відпочинку. Значення його в господарському комплексі держави зумовлено її соціальною орієнтацією та є необхідною умовою для оздоровлення населення. Україна багата природними умовами та ресурсами, проте існує значна територіальна диференціація. Херсонська область має сприятливі природно-географічні умови та ресурси: вихід до двох морів (Чорне та Азовське), значну берегову лінію, придатну для розвитку туристсько-рекреаційної діяльності, дві великі річки (Дніпро та Інгулець), водосховище (Каховське), помірно-континентальний клімат із рисами середземноморського, мінеральні грязі (торфові, мулові, сапропелеві грязі, мулові органо-мінеральні сульфідні), озера, мінеральні лікувальні води (хлоридно-сульфатно-натрієві, геотермальні води з вмістом йоду) тощо. В той же час, за показниками функціонування санаторно-курортного комплексу Херсонська область має доволі середні показники, як за кількісними, так і за якісними характеристиками. Що пояснюється з одного боку – нерівномірністю забезпеченості природно-ресурсним потенціалом для розвитку галузі, рядом проблем, які беруть свої витoki в радянські роки розбудови комплексу, особливостями його територіальної організації, правовими, інфраструктурними та іншими моментами, що потребує подальших суспільно-географічних досліджень.

Проголошення незалежності України супроводжувалося, на жаль, не лише проблемами економічного та політичного характеру, а і майже відсутнім фінансуванням туристичної галузі. Сьогодні у бюджеті не лише не передбачаються потрібні асигнування, але й у виплаті податків вона прирівнюється до промислових підприємств. Такі умови не тільки призводять до неправомірного подорожчання санаторно-курортних послуг, але і знижують можливості їхнього повного завантаження, а значить, збільшують збитки галузі. Всі спеціалізовані санаторії перейшли, в основному, на сезонний характер роботи, при цьому багато з них згорнули свої лікувальні бази і почали переходити в розряд закладів відпочинку з низьким рівнем сервісного обслуговування. Через відсутність контролю почали з'являтися нові заклади (бази відпочинку з лікуванням, центри здоров'я тощо), що мають слабку медичну базу і некваліфікований персонал.

2.3 Оцінка розвитку туризму в регіоні

Розвиток туризму в Україні в умовах ринкової економіки набуває пріоритетного значення. Туризм може і повинен стати сферою реалізації ринкових механізмів, джерелом поповнення державних і місцевих бюджетів, створення нових робочих місць, засобом загально доступного і повноцінного відпочинку та оздоровлення.

Тривалий час розвиток промисловості і засобів виробництва розглядався як пріоритетний, якщо не єдиний шлях розвитку національної економіки. Тому сфера послуг і туризм, ще й зараз інколи сприймаються як похідні від промислового і сільськогосподарського виробництва. Світовий досвід показав, що туризм - повноправний і надприбутковий компонент ринкової економіки.

Туристична галузь є стратегічним вектором розвитку Херсонської області, яка має всі передумови для інтенсивного розвитку внутрішнього та іноземного туризму.

На розвиток туризму в регіоні впливають три групи факторів. До першої групи відносяться статичні (природно-кліматичні, географічні й культурноісторичні), динамічні (демографічні, соціально-економічні, матеріально-технічні й політичні) та фактори туристського ринку. Другу групу налічують стимулюючі та стримуючі фактори. До третьої групи факторів, що впливають на рівень розвитку туризму в регіоні, відносяться співвідношення туристського попиту та пропозиції, ріст індивідуального туризму; зростання ролі сегментації ринку; координація й інтеграція – ріст партнерства в сфері туризму, створення союзів, професійних асоціацій, туристських громадських організацій; зростання ролі кадрів у туризмі [4].

Херсонщина посідає одне з провідних місць серед регіонів України за рівнем забезпеченості цінними природно-рекреаційними та історико-культурними ресурсами, здатними генерувати значний інтерес вітчизняних та іноземних туристів. Область має вигідне геополітичне розташування, комфортні мікрокліматичні умови, різноманітний ландшафт, унікальну флору та фауну, багату історико-культурну, архітектурну спадщину, розвинену мережу транспортного сполучення, достатні людські ресурси.

Усі ці переваги сприяють формуванню в регіоні потужного туристично-рекреаційного комплексу, розвиток якого впродовж останніх років характеризується динамічним зростанням основних показників діяльності, що якісно впливає на соціально-економічну ситуацію в цілому. Тобто туризм приносить все більший прибуток від свого функціонування на території кожного регіону.

Насамперед, це вихід до двох морів – Чорного й Азовського, морські пляжі, протяжність яких перевищує 200 км, родовища цілющих бальнеологічних ресурсів (мінеральних і термальних вод, лікувальних грязей, ропи соляних озер), а також 80 об'єктів і територій природно-заповідного

фонду, два із чотирьох існуючих в Україні біосферні заповідники (Чорноморський та «Асканія-Нова»), 4 національні природні парки (Азово-Сиваський, «Олешківські піски», «Джарилгацький», «Нижньодніпровський»), унікальна Дельта Дніпра – плавні міжнародного значення, понад 5 тисяч історико-культурних об'єктів.

У сучасних умовах соціально-економічного розвитку наявні туристичні ресурси області потребують належного інфраструктурного облаштування для забезпечення високих стандартів та безпеки туризму, підвищення рівня обслуговування та якості надання туристичних послуг, розвитку сучасної індустрії гостинності.

Серед закладів відпочинку в Херсонській області переважають туристичні бази та дитячі санаторії (80%). Саме вони вміщують найбільшу кількість відпочиваючих. Такі заклади забезпечують рекреантів повноцінним харчуванням, надають обладнані пляжі, організовують дозвілля, екскурсії. Переважна (94%) більшість закладів відпочинку та оздоровлення - літнього типу, бо не мають системи опалення, більшість будинків збудовані не капітально, особливо це характерно для туристичних баз.

Херсонська область має приблизно 15,5% усіх українських морських пляжів, а приймає тільки 5% рекреантів які відпочивають на морському узбережжі і 2,5% в інших місцях області. Уже це свідчить про великий нереалізований потенціал туристичної галузі Херсонщини. Область посідає шосте місце в Україні за забезпеченістю рекреаційними ресурсами на душу населення, і при цьому 22 за ефективністю використання.

На території регіону існує 22 туристичні маршрути та екологічні стежки національних природних парків і біосферних заповідників області на даний час потребують маркування відповідно до ДСТУ 7450:2013 «Туристичні послуги. Знаки туристичного активного туризму. Класифікація, опис і правила застосування».

На автомобільних шляхах області за європейськими стандартами встановлено двомовні дорожні знаки 5.53 «Показчик напрямку до визначного місця» лише до 4 туристичних об'єктів.

На території курортно-рекреаційних районів області, розташованих на узбережжях Чорного й Азовського морів, провадять діяльність близько 1064 пансіонатів та міні-готелів приватного сектору, 280 закладів відпочинку та оздоровлення державної, комунальної, приватної форм власності, з них 46 дитячих спеціалізованих закладів. Крім закладів відпочинку та оздоровлення, на узбережжі послуги з розміщення в області надають 62 об'єкти сільського зеленого туризму, 64 цілорічні готельні підприємства.

Послуги з організації внутрішнього та міжнародного туризму в області надають 15 туроператорів та понад 100 турагентів, діяльність яких через невідповідність туристичної інфраструктури області спрямовується переважно на виїзний туризм, а не на налагодження стійкого організованого в'їзного туристичного потоку як внутрішніх, так і іноземних туристів.

В умовах розвитку туристичної привабливості Херсонської області та покращення інфраструктури, в силу дії принципів самоорганізації, що сприяють зміцненню зв'язків між учасниками ринку, спостерігається збільшення пропозиції туристичного продукту, покращення якості послуг, а також використання інноваційних методів ведення бізнесу. Такі напрямки діяльності актуальні з позиції кластерного підходу, оскільки дозволяють розглядати певну територію, як повноцінний незалежний об'єкт господарювання, здатний задовольнити потреби відпочиваючих за рахунок сумісних зусиль[55].

Усе більшого значення в регіоні набуває річковий, екологічний і сільський туризм. У Новій Каховці відкритий яхт-клуб для обслуговування досить заможних людей. У Голій Пристані створюються гольф-клуб і база зеленого сільського туризму. На думку багатьох вчених в галузі туризму, сільський зелений туризм має величезну перспективу розвитку на теренах України та Херсонської області.

Становлення та розвиток туризму в регіоні має більший соціальний ефект, ніж будь-який інший вид діяльності, пов'язаний з наданням послуг. Туризм спрямований на задоволення таких важливих потреб людини як відпочинок та оздоровлення. Так, споживаючи туристичні послуги, людина покращує у першу чергу свої фізичний і психічний стани.

Туристична діяльність в регіоні здійснюється за рахунок роботи туристичних підприємств та їх ефективної роботи. Загалом туристичні підприємства у Херсонській області працюють більше на виїзний туризм, ніж на внутрішній. Тому, для загального бачення та оцінки розвитку туризму у Херсонській області необхідно вивчити, проаналізувати та порівняти дані, стосовно кількості туристичних суб'єктів.

Результати порівняльного аналізу продемонстрували загальне збільшення кількості суб'єктів туристичної діяльності (юридичні особи), у період 2015-2017 рр., майже за усіма регіонами (Табл. 2. 3. 1).

Таблиця 2. 3. 1

Показники кількості суб'єктів туристичної діяльності (юридичні особи) за регіонами України за 2015-2017 рр. [15]

Регіон	Роки			Відхилення			
				абсолютне (+;-)		відносне (+;-)	
	2015	2016	2017	2017/ 2015	2017/ 2016	2017/ 2015	2017/ 2016
Україна	3182	3506	3469	287	-37	9,02	-1,06
Вінницька	63	68	69	6	1	9,52	1,47
Волинська	68	69	66	-2	-3	-2,94	-4,35
Дніпропетровська	294	322	325	31	3	10,54	0,93
Донецька	23	33	42	19	9	82,61	27,27
Житомирська	47	56	47	0	-9	0,00	-16,07
Закарпатська	67	65	63	-4	-2	-5,97	-3,08
Запорізька	140	161	160	20	-1	14,29	-0,62
Івано-Франківська	83	107	105	22	-2	26,51	-1,87
Київська	90	119	116	26	-3	28,89	-2,52
Кіровоградська	46	47	43	-3	-4	-6,52	-8,51
Луганська	11	19	17	6	-2	54,55	-10,53
Львівська	221	272	282	61	10	27,60	3,68
Миколаївська	60	69	63	3	-6	5,00	-8,70

Одеська	245	268	264	19	-4	7,76	-1,49
Полтавська	91	88	93	2	5	2,20	5,68
Рівненська	59	66	60	1	-6	1,69	-9,09
Сумська	53	57	58	5	1	9,43	1,75
Тернопільська	43	53	45	2	-8	4,65	-15,09
Харківська	264	255	263	-1	8	-0,38	3,14
Херсонська	53	72	67	14	-5	26,42	-6,94
Хмельницька	78	89	90	12	1	15,38	1,12
Черкаська	75	86	92	17	6	22,67	6,98
Чернівецька	65	66	65	0	-1	0,00	-1,52
Чернігівська	55	51	51	-4	0	-7,27	0,00
м. Київ	888	948	923	35	-25	3,94	-2,64

У табл. 2. 3. 1. Продemonстровано, що Херсонська область не є виключенням і також демонструє загальне збільшення, але існує нестабільна динаміка до збільшення відповідних суб'єктів, найбільш ймовірно, що це пов'язано з нестабільною економіко-політичною ситуацією в країні, великою конкуренцією та купівельною спроможністю жителів регіону, від яких залежить функціонування даних суб'єктів.

Результати моніторингових досліджень засвідчили, що, окрім курортно-рекреаційної складової, в області відбувається стійке зростання попиту на спеціалізовані різновиди та форми туризму, такі як риболовля та полювання, винний, водний, екологічний, подієвий, гастрономічний, сільський зелений, історико-культурний, спортивний туризм, різноманітні активні види відпочинку тощо.

Щороку спостерігається тенденція впливу сфери туризму та курортів на позитивну динаміку показників економічного та соціального розвитку області за рахунок нарощування чисельності внутрішнього та іноземного туризму, збільшення обсягів надходжень від туристичної галузі.

Важливий моніторинг був проведений Херсонською ОДА разом з мобільним оператором «Київстар», метою якого було визначення кількості туристів (лише абонентів компанії, не враховуючи дані інших мобільних операторів), що відвідали Херсонську область (Рис.2.3.1).

Рисунок 2.3.1. – Динаміка кількості туристів, що відвідали Херсонську область.

За даними мобільного оператора «Київстар», у період з 2016 – 2019 рр. [40]

Тож, згідно з рис. 2.3.1, можна стверджувати, що з кожним роком туристичні потоки до регіону зростають, за останні 4 роки кількісний показник збільшився майже на 2 млн. туристів.

Завдяки відновленню роботи міжнародного аеропорту «Херсон» повітряним шляхом Херсонщину відвідали в 2014 році 744 іноземці, у 2015 році – 7169 іноземців, у 2016 році – 9892 іноземці, у 2017 році – 8254 іноземці та за 10 місяців 2018 року – 7334 іноземці. Зараз аеропорт активно розбудовується і нарощує обсяги перевезень. В аеропорту проведено комплекс робіт з реконструкції аеровокзального комплексу, встановлено нове обладнання для обслуговування повітряних суден і підвищення комфортності для пасажирів. Кардинальні зміни в інфраструктурі аеропорту, які відбулися за останні 2 роки, дозволили значно збільшити пасажиропотік.

Міжнародний аеропорт «Херсон» співпрацює з авіакомпаніями: ПАТ «МАУ», Turkish Airlines Inc., ТОВ «Браво», ТОВ «АНДА ЕЙР», ПрАТ «Українські вертольоти», ТОВ «АЙ СІ ЕС Хендлінг». Постійні рейси здійснюються до Києва та Стамбула, чартерні рейси — до Любліну, Шарм-аль-Шейху, Даламану, Анталії, планується відкриття рейсу до Мінська. Укладено Меморандум про співробітництво та партнерство між Херсонською обласною

державною адміністрацією, Херсонською обласною радою та Асоціацією «Аеропорти України» цивільної авіації [42].

Аеропорт «Херсон» отримав визнання на всесвітньому рівні. Під час 5-го Міжнародного авіаційного форуму «Аероконгрес-2018» колектив аеропорту отримав кубок «Аеропорт року» і престижну нагороду за розвиток туризму. Наразі на сайті аеропорту відбувається опитування з метою встановлення попиту на напрямки, за якими нещодавно відкрито рейси, або планується їх відкриття: до міст Даламан, Бургас, Мінськ, Люблін. Влітку 2018 р. під час виїзного засідання бюджетного комітету Верховної ради було презентовано програму залучення інвестицій і перспектив розвитку літовища Херсон.

Водночас у приватних цілях через державний кордон та контрольні пункти в'їзду-виїзду Херсонщину відвідали в 2014 році 103274 іноземці, у 2015 році – 22171 іноземець, у 2016 році – 9094 іноземці, у 2017 році – 10675 іноземців та за 10 місяців 2018 року – 10913 іноземці.

У 2018 році до п'ятірки провідних країн-відвідувачів Херсонщини увійшли Туреччина, Ізраїль, Німеччина, США та Японія.

Останніми роками зростають обсяги надходжень до бюджетів усіх рівнів від суб'єктів господарювання туристичної галузі (заклади розміщення та туристичні агентства): у 2015 році – 10917,53 тис.грн, у 2016 році – 19 290,4 тис.грн, у 2017 році – 27 342,6 тис.грн, за 10 місяців 2018 року – 28 145,8 тис.грн. Сума надходжень туристичного збору до місцевих бюджетів у 2015 році склала 1074,71 тис.грн, у 2016 році – 1 888,4 тис.грн, у 2017 році – 2 702,9 тис.грн, за 10 місяців 2018 року – 3 018,5 тис.грн[15].

Зазначена динаміка та фактори свідчать про необхідність вжиття додаткового комплексу заходів для стимулювання розвитку внутрішнього та в'їзного туризму. Туризм і рекреація як економічно вигідні галузі господарювання у перспективі мають зайняти одне з провідних місць у структурі господарського комплексу області та вагому частку у структурі ВВП.

Важливою умовою подальшого розвитку туристичної діяльності в Херсонській області є збереження та раціональне використання природних

рекреаційних ресурсів, ефективне використання та оновлення наявної матеріально-технічної бази, розширення ринку рекреаційних послуг з метою більш повного задоволення потреб населення у відпочинку й оздоровленні, зростання потужностей туристично-рекреаційної інфраструктури та створення додаткової платформи для розміщення, відпочинку, оздоровлення, супутніх туристичних послуг за рахунок залучення внутрішніх і зовнішніх інвестицій.

Таким чином, встановлено, що професійне формування регіональної туристичної пропозиції, яка відповідає очікуванням споживачів і забезпечує досягнення конкурентної переваги, вимагає активної співпраці всіх учасників туристичного ринку. В рамках аналізу формальних та організаційних форм співпраці у розвитку регіонального туристичного продукту виокремлено можливості співпраці, які знайшли практичне застосування на ринку туризму, зокрема, туристичний кластер як домінуючу форму партнерства на даному ринку. Встановлено, що більшість учасників регіонального туристичного ринку знають про необхідність співпраці у розвитку туризму, однак, вважають, що непогано справляються, створюючи туристичну пропозицію самостійно. Суттєвою перешкодою для співпраці в туристичному секторі також є національний менталітет. Це може бути пов'язано з тим, що протягом тривалого періоду функціонування економіки в централізованій системі кожен суб'єкт мав певну галузеву чи адміністративну приналежність. На момент введення ринкової економіки суб'єкти туристичної діяльності отримали вибір, причому більшість з них вибрали самостійну діяльність. Отримавши модель західноєвропейських суспільств, учасники ринку поступово приходять до висновку, що співпраця є важливим елементом функціонування ринку. З іншого боку, прогалини у знаннях про конкретні форми співробітництва, навіть у вигляді туристичного кластера, є причиною недостатнього використання цих форм співпраці. Іншою причиною може бути відсутність явного лідера на ринку, який був би зацікавлений у заохоченні співробітництва з іншими.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Розвиток індустрії туризму багато в чому залежить від комплексного і раціонального розвитку туристичної інфраструктури спрямованої на забезпечення оптимального використання всіх видів ресурсів: природно-рекреаційних, фінансових, трудових, інформаційних та задоволення туристично-рекреаційних потреб на ринку. Можна зробити висновок, що інфраструктура ринку туристичних послуг регіону, будучи його допоміжною підсистемою, одночасно виконує роль каталізатора, що значно активізує туристичний попит, а також, значною мірою, визначає рівень конкурентоспроможності туристичного продукту.

Дослідження стану розвитку туристичної інфраструктури дало можливість сформулювати низку важливих висновків і пропозицій щодо ефективності функціонування наявної інфраструктури Херсонської області.

За результатами дослідження, найбільш проблемними питаннями туристичної інфраструктури регіону є:

- дуже низький загальний рівень розвитку окремих елементів інфраструктури Херсонської області;
- загальна економічна ситуація та несприятливі умови для розвитку підприємництва, серед яких є елементи туристичної інфраструктури;
- низький рівень зацікавленості регіоном та його туристичними атракціями у потенційних туристів;
- відносно інших областей, занадто пізно сформована програма розвитку туризму та відповідної інфраструктури.

.Водночас результати аналізу загалом свідчать про високий рівень оцінки респондентами потенціалу для розвитку різних видів туризму. Херсонський регіон володіє значним рекреаційним потенціалом, який за умови ефективного управління може стати результативним фактором соціально-економічного

розвитку регіону та зробити туристичну інфраструктуру конкурентоспроможною як на національному, так і на міжнародному ринку туристичних послуг. Визначальним у загальній стратегії розвитку управління туристичною дестинацією має стати не лише її вдосконалення, а й необхідність якісних змін у сфері оздоровлення громадян у санаторно-курортних закладах, а саме оновлення медичного обладнання, оснащення кімнат та зон для відпочинку усім необхідним для потенційного туриста. Також важливим питанням у застосуванні підходів у процесі здійснення державного управління туризмом є використання практичних і вимірюваних індикаторів розвитку закладів, що безпосередньо пов'язані з наданням туристичної послуги.

У перспективі в цьому напрямі необхідні:

- підтримка розвитку туристичної інфраструктури з боку місцевої і регіональної влади;
- прозорість у сфері використання комунальної власності;
- податкові пільги та фінансові стимули;
- сприяння залученню інвестицій та створення інвестиційних продуктів.

Перспективи подальших досліджень доцільно спрямувати в напрямку розробки пропозицій щодо розвитку інноваційної та фінансово-інвестиційної інфраструктури с системі ринку туристичних послуг регіону.

ПЕРЕЛІК ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамов В. В., Тонкошкур М. В. Історія туризму: підручник Харків: Харківська національна академія міського господарства, 2010. С.35–36.
2. Афанасьєв-Чужбинський А. Поездка в Южную Россию: у 2-х ч. г. Москва. Ч. 1. Очерки Днепра. 1861. С.460-468.
3. Білий В. Туризм як один із факторів розвитку Херсонської області. Збірник наук. праць студентів, аспірантів і молодих вчених.. Запоріжжя: ЗНУ. 2015. С.188-189.
4. Білоусова В. М. Оцінка рівня розвитку туристської індустрії в регіоні. Харків: ХНУ ім. Каразіна. 2010. С.45–49.
5. Бобуська Т. М., Папп В. В. Інституційні засади державної туристичної політики. *Міжнародний та національний досвід суспільно-географічного розвитку туристичної галузі в умовах євроінтеграції*: матер. V Міжнар. наук.-практ. конф. (Мукачево, 17 жовтня 2018 р.). Мукачево : Видавець Машіка Г.В. Мукачево. 2018. С. 114–115.
6. Василевська Я. В. Місце Херсонської області в санаторно-курортному комплексі України. Матеріали Міжнародної наук.-практ. молодих вчених, присвяченої 95-річчю Національної академії наук України, 3 – 5 жовтня 2013 р., м. Київ, Україна. Київ: Логос, 2013. С. 448. URL: <http://ekhnuir.univer.kharkov.ua/handle/123456789/9878> (дата зверення 11.05.2020).
7. Ващишин М. Правове регулювання туристичної діяльності : навч.-метод. посіб: Львівський державний університет фізичної культури. 2015. С. 120-128.
8. Виноградова М. В. Солдатов П. И. Инфраструктура туристского комплекса. *Экономика и бизнес*. г. Санкт-Петербург. 2012. – С. 264-265.

9. Гавриш І. І. Крупенна І. А. Моніторинг показників регіонального туристичного ринку та оцінка туристичної привабливості регіону. *Збірник наукових праць*. № 54. Черкаси: ЧДТУ. 2019. С. 89-95.
10. Галасюк С. С. Сучасний стан розвитку санаторно-курортної бази в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. /Миколаїв: МНУ ім. Сухомлинського. 2017. С. 197-202
11. Гальків Л. І, Сорочак О. З. Статистична типологія та аналіз діяльності закладів санаторно-курортної сфери. *Ел. Журнал: Ефективна економіка*. № 11 2017. С. 334-337.
12. Гальків Л. І., Кулиняк І. Я., Гербут М. В. Санаторно-курортна діяльність: ринок послуг санаторіїв у регіонах України. Міжнар. наук-практ. конф. Львів: Національний університет «Львівська політехніка» 2017. С. 45-48.
13. Гірняк Л. І., Глагола В. А. Сучасний стан, перспективи та тенденції розвитку ресторанного господарства в Україні. *Економіка та управління підприємствами*. 2018. С. 71-76.
14. Горіна Г.О. Діагностика інфраструктури регіональних ринків готельних послуг України. *Ефективна економіка*. Донецький національний університет економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. URL: http://elibrary.donnuet.edu.ua/1645/1/Gorina_2_Diahnostyka_infrastruktury.pdf (дата звернення 15.04.2020).
15. Державний комітет статистики України. 2018 URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 18.05.2020).
16. Домбровська С. М. Білотіл О. М. Помаза-Пономаренко А. Л. Державне регулювання туристичної галузі: монографія. Харків :НУЦЗ, 2016. С. 15–16.
17. Івашина Л. Л. Перспективи розвитку ресторанного бізнесу як складника індустрії гостинності. URL: http://economyandsociety.in.ua/journal/14_ukr/84.pdf (дата звернення 30.05.2020).
18. Івченко Л.О., Колісніченко Г.С. Туристично-рекреаційний потенціал Херсонського регіону з точки зору інвестиційної привабливості.

Інвестиції: практика та досвід № 2. Економічна наука. Київ: НУХТ 2019 р. С. 71-78.

19. Інфраструктура у туристичному бізнесі URL: <https://studfile.net/preview/8144534/> (дата звернення 15.03.2020)

20. Історія становлення готельної сфери в Україні. URL: https://pidruchniki.com/15970122/turizm/istoriya_stanovlennya_gotelnoyi_sferi_ukrayini (дата звернення 27.02.2020)

21. Ишаков О. В. Руссакова Е.Г. Инфраструктура рыночного хозяйства: Системность исследования. г.. Москва. 2011. С. 35-39.

22. Кацемір Я. В. Визначення напрямів підвищення споживчої привабливості туристично-рекреаційного комплексу Херсонської області. *Економіка та підприємництво*. 2019. С. 111-114.

23. Конституція України : Закон України «Про туризм» від 15.09.1995 р. № 325/95. ВВР. 1995. С. 19 . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 10.03.2020).

24. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 21.04.2020).

25. Кривега К. В. Туристична інфраструктура: поняття та складові. *Гуманітарний вісник. ЗДІА*. 2015. С 120-123.

26. Кучумов А. В. Методические аспекты зонирования инфраструктуры региональных систем туризма и гостеприимства в Российской Федерации. г.. Санкт-Петербург: С-П держ. ун., 2011. С. 19

27. Лимонина И. Г. Региональные различия туристского инфраструктурного потенциала области. г.. Санкт-Петербург: С-П. гос. ун. 2011. – С. 16-19.

28. Малахова С. М., Черепок О. О., Волох Н. Г. Курортологія та курорти України: Навч. посібник. Запоріжжя: ЗДМУ. 2019. С. 73-85.

29. Мальчикова Д.С. Коробов В. К. Саркісов А. Ю. Інтегральний індекс в оцінюванні розвитку інфраструктури регіону: наукові та навчально-методичні аспекти. *Географічні науки*. м. Херсон: ХДУ. 2016. С. 24-26.
30. Методика изучения туристской инфраструктуры: презентація.2016. 10-13 сл. URL: <https://geo.bsu.by/images/pres/ecofor/mri/mri04.pdf>. (дата звернення 28.05.2020).
31. Методы оценки туристско-рекреационной инфраструктуры:URL: https://studopedia.net/3_8561_metodi-otsenki-turistsko-rekreatsionnoy-infrastrukturi.html. (14.05.2020).
32. Наказ Міністерства економіки України зі змінами від 10.05.2018 «Про затвердження Правил роботи закладів (підприємств) ресторанного господарства» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0680-02>. (12.04.2020).
33. Новикова В. І. Санаторно-курортна сфера: інфраструктурна складова, стан розвитку в Україні: наукова стаття. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/gt_2011_16_16.pdf. (дата звернення 18.05.2020).
34. Нормативно-правова база туристичної діяльності. ULR: <https://lektsii.org/13-56793.html>. (дата звернення 18.05.2020).
35. Офіційний сайт Всесвітньої Туристичної Організації. URL: <https://www.e-unwto.org/> (дата звернення 12.03.2020)
36. Офіційний сайт Управління туризму та курортів Херсонської області. *Історичні факти*. URL: <https://visitkherson.gov.ua> (дата звернення 19.05.2020).
37. Павлоцький В. Я. Статистична оцінка кількісних індикаторів регіональних ринків організованого туризму. *Вісник соціально-економічних досліджень* м. Одеса: ОНЕУ. 2017. С. 116-120.
38. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Загального положення про санаторно-курортний заклад» від 11 липня 2001. № 805. . URL: [pro-khersonshinu/istorichni-fakti/](https://pro-khersonshinu.istorichni-fakti/)(дата звернення 28.05.2020)
39. Правоторов С. Б. Напрямки дослідження інфраструктури аграрного ринку Херсонської області. *Бізнес-навігатор*. рМУБП. 2016.С. 11-15.

40. Природно-заповідний фонд Херсонщини. Офіційна сторінка Департаменту Екології та Природних Ресурсів Херсонської Обласної Державної Адміністрації. 2015. URL: <https://www.facebook.com/716930178436477/posts/764453327017495/> (дата звернення 28.05.2020)
41. Про санаторій. *Офіційна електронна сторінка санаторію «Гопри»*. URL: <http://sanatoriy-gopri.com.ua/about> (дата звернення 20.04.2020)
42. Програма соціально-економічного та культурного розвитку Херсонської області. URL: <http://khoda.gov.ua/programa-rozvitku-oblasti> (дата звернення 30.04.2020).
43. Прокопюк А. Сучасні тенденції розвитку ресторанного господарства України та Польщі : наукова стаття.
44. Прохорчук С. В. Методологічні підходи до оцінки рівня розвитку інфраструктури регіону. Випуск №3. Міжнародний університет бізнесу і права. 2017. С. 117-122.
45. Ротань Н. В. Стратегічні альтернативи розвитку туристичної галузі регіону. *Науковий вісник Херсонського державного університету: Економічні науки*. м. Херсон. 2014. С. 111-114.
46. Санаторій для дітей з батьками «Скадовськ». ел. ресурс: Всі санаторії України. URL: <https://www.zdravnica-ua.com/rus/san/khe/skadovsk/skadovsk/> (дата звернення 28.03.2020).
47. Санаторний комплекс «Чайка». ел. ресурс: «Паритет санаторно-курортное предприятие». URL: <https://paritetua.com/sanatoriums/san-chayka.html> (дата звернення 26.04.2020).
48. Система природоохоронних територій. Державний Кадастр Територій Та Об'єкти Природно-Заповідного Фонду України. Офіційна сторінка Міністерства екології та природних ресурсів України. URL: <http://khoda.gov.ua/priroda-okhorony/> (дата звернення 30.04.2020)/
49. Сотниченко Л. Л. Визначення рівня розвитку інфраструктури регіонів України, *Финансы, учет, банком*. Суми. 2014. С. 246-248.

50. Туристична діяльність в Україні: законодавче та правове забезпечення. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/tourism/36432/> (дата звернення 20.04.2020)

51. Уліганенець М. Історія та сучасні тенденції розвитку інфраструктури вітчизняного туризму: наукова стаття. URL: <http://eehb.dspu.edu.ua/article/view/111477/110139> (дата звернення 04.05.2020).

52. Ускова Т. В. Туристская инфраструктура в регионе: оценка и перспективы: авторська книга. м.Вологда, 2014.С. 8–9.

53. Чернова Г. В. Особливості розвитку ресторанного господарства Вінниччини. *Двадцять економіко-правові дискусії*. Міжнар. наук.-практ. інтернет-конфм.Львів, 29 вересня 2017 С. 23-28.

54. Шелеметьєва Т. В. Використання програмно-цільового методу управління розвитком туризму в регіонах України. м. Запоріжжя: ЗНТУ. 2018.С. 48-52.

55. Шилкіна К. О. Аналіз діяльності туристично-рекреаційних кластерів Херсонської області. *Управління підприємствами туристичного бізнесу на принципах кластеризації*. Дисертація.Херсон. 2015 С. 76-79.